

XUANZANG BİYOGRAFİSİ'NDEKİ ÇİNCE SÖZLERİN SINIFLANDIRILMASI

Classification of Chinese Words in The Xuanzang Biography

Hacer TOKYÜREK*

Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 123-157

Öz: Şiņko Şeli Tutuņ tarafından 10. yüz yılda Çince'den Uygurcaya çevrilen Xuanzang Biyografisi ünlü seyyah Xuanzang'ın 7. yüzyılda Çin'den Hindistan'a yapmış olduğu seyahati içerir. 10 kitap hâlinde olan bu biyografi, içerdiği kelimeler, atasözleri, coğrafi adlandırmalar, dinî terminoloji ve daha pek çok konuda bize zengin malzeme sunar. Ne var ki eser Çince'den Uygurcaya çevrilmiş olsa da 法師fashi, 白馬寺 baimasi, 班 ban, 碑 bei, 貝 bai, 戊wu, 草cao, 笙歌 shengge, 澗 gu, 道恭 daogong, 夾 jia, 街 jie, 晋昌里 jichangli vs. gibi pek çok Çince kelimeyi içinde barındırır. Bu çalışmada eserde geçen bir kısım Çince kelimeler tespit edilerek bu kelimelerin sınıflandırılması yapılacak ve hangi alanlarda kelime alıntılındığı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Xuanzang Biyografisi, Çince, Çince-Uygurca

Abstract: The Xuanzang Biography, translated from Chinese to Uyghur by Shijko Sheli Tutuņ in the 10th century, includes the famous traveler Xuanzang's journey from China to India in the 7th century. This biography, which is in the form of 10 books, provides us with rich material on words, proverbs, geographic nomenclatures, religious terminology and many more. However, even though the work was translated from Chinese to Uyghur, it contains many Chinese words like 法師fashi, 白馬寺 baimasi, 班 ban, 碑 bei, 貝 bai, 戊wu, 草cao, 笙歌 shengge, 澗 gu, 道恭 daogong, 夾 jia, 街 jie, 晋昌里 jichangli etc. In this study, some Chinese words will be identified and they will be categorized.

Keywords: Xuanzang Biography, Chinese, Chinese-Uyghur

Giriş

Eski Uygur Türkçesi, Türk dil ve kültür tarihi açısından oldukça önemli bir dönemi içinde barındırır. Bu dönem incelendiğinde yüksek bir kültür, bilim ve din dili olarak karşımıza çıkar. Eserlerin büyük çoğunluğu çeviri metinler olmasına rağmen bunların birebir çevrilmediği çoğunun telif hüviyeti kazandığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen bu metinlerde kaynak dilin kelimeleri bazen dile girebilmektedir. O yüzden Eski Uygur metinlerinde pek çok yabancı söz varlığı bulunabilmektedir ki bunlardan biri de Çince'dir. Eski Türkçedeki Çince kelimelerin varlığı her zaman dikkat çekmiş ve bu konuda da pek çok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların bir kısmı Eski Uygurcada geçen Çince kelimelerin okunuşuyla ilgiliyken bir kısmı ise bu kelimelerin listelenmesi şeklindedir. Bununla birlikte yapılan tüm çalışmaların dizin bölümlerinde de Çince

* Doç., Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, htokyurek@hotmail.com, hacertokyurek@erciyes.edu.tr. Gönderim Tarihi: 11.10.2018 / Kabul Tarihi: 14.11.2018

kelimeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kelimelerin anlamları, ses değerleri incelenmiştir. Konuyla ilgili bk. → (Ölmez 1995: 109-143; 2012: 99-108).

Bu çalışmada ise özellikle yapılan çalışmaların dizin bölümlerindeki açıklamalardan da faydalanılarak Xuanzang Biyografisi'nde geçen Çince kelimelerin sınıflandırılması amaçlanmıştır. Buradaki amaç sadece sınıflandırma değil, Uygurların hangi tür kelimeleri doğrudan Çince'den aldıklarını da gösterebilmektir. Böylece bu alınan sözlerin mecburi mi yoksa keyfi mi olduğu da anlaşılmış olacaktır. Fakat asıl konuya geçmeden önce Xuanzang ve Xuanzang Biyografisi hakkında kısa bilgi vermekte fayda vardır.

Xuanzang, Çin'in önde gelen bir keşişidir. Kendisi sadece Budist öğretileri ve Hindistan'daki kutsal yerleri hacetmek için değil aynı zamanda Çin ile Hindistan arasındaki diplomatik bağı da kurmayı amaçlamıştır. Ayrıca Xuanzang bu seyahatinde, hem büyük Tang hanedanlığı dönemindeki batı ülkeleri hakkında kayıtlar tutmuş hem de kutsal Budist hac yerlerini ziyaret etmiştir. Böylece Xuanzang'ı hem bir keşiş hem de bir diplomat olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır (Sen 2006: 28).

Önemli bir tarihi şahsiyet olan Xuanzang'ın yaşam öyküsüne bakıldığında onun hakkında şunları söylemek mümkündür. MS 600 yılında He'nan eyaletinin Songshan yakınlarındaki Houshi adlı yerde doğmuş ve 6 Mart 664'te ölmüştür. Xuanzang bürokrat bir aileye mensup olmakla birlikte dört yaşında annesini, dokuz yaşında da babasını kaybetmiş ve daha sonra da çeşitli manastırlarda Budizm'in önemli kaynaklarını okumuştur. Onun bu eğitimi 626 yılına kadar sürmüştür daha sonra da kendisi Chang'an'a gelmiştir. Bazı kaynaklara göre ise 629-645, bazı kaynaklara göre de 627'den 645 yılına kadar sürecek olan Hindistan gezisini yapmıştır (Ölmez 1994: 10-12). Bu seyahat oldukça uzun sürmüştür ve şu güzergâh takip edilmiştir. Gidiş yolu, Chang'an → Liangzhou → Anxi → Hami → Turfan → Kuça → Aksu → Taşkent → Semerkant → Belh → Bamian → Kapisi → Taxila → Multan → Ujjain → Ajanta → Nasik → Kançipuram → Dhanakataka → Tamralipti → Pataliputra → Rajgir → Bodh Gaya → Sarnath → Kausambi → Vaisali → Lumbini → Sravasti → Kanauj → Sakala → Taxila. Dönüş yolu, Taxila → Kapisi → Belh → Kaşgar → Yarkent → Hotan → Niya → Luolan → Dunhuang → Chang'an (Sen 2006: 28). Xuanzang 645'te Chang'an'a döndükten sonra hükümdar tarafından ilgiyle karşılanmış, yaşamının sonuna kadar da pek çok eseri tercüme etmiştir (Ölmez 1994: 11).

Xuanzang Biyografisi ise Huili 慧立 tarafından kaleme alınmış ve 688'de Yancong 彦宗 tarafından tamamlanmıştır. Eserin orijinal adı *Datang daciensi sanzang fashi zhuan* 大唐大慈恩寺三藏法師傳 'Büyük Tang [Hanedanlığı'ndaki] Büyük Cien Manastırı'ndan Tripitaka Ustası [Xuanzang'ın] Biyografisi' (Aydemir 2010: 33) şeklindedir. Bu eserin Uygurca karşılığı ise '*bodisatav taito samtso açarinıñ yorıkn ukıtmak atlıg tsi-in-çüen tégme kavi nom bitig* (HT7 2-5) 'Büyük Tang dönemi Tripiṭaka ustası, Bodhisattva'nın yaşamı' adlı Ci-en-zhuan denen Kāvya öğretisi kitabı'dır (Ölmez 1994: 12).

Xuanzang'ın bu uzun seyahatini konu edinen Xuanzang Biyografisi 10. yüzyılda Şınko Şeli Tutuñ tarafından Çince'den Uygurcaya çevrilmiştir. Fakat bu çevirinin hangi deyişkeden çevrildiği tam olarak bilinmemektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Aydemir 2010: 33-43).

Aşağıda Xuanzang Biyografisinde geçen bazı Çince kelimelerin sınıflandırılmasını göreceksiniz.

1. Yer Adları ile İlgili Sözcükler

Uyg. *balura*, Çin. 鉢露羅 *bo lu lu*, Batistan ve Yasin, yer adıdır (Dietz vd. 2015: 346). → ‘*bo arkudaki küntünki tagda taştın baluravişay tēp uluş ol* (HT5 1707-1709) Bu vadinin güneyindeki dağların ötesi Baltistan ülkesidir.’

Uyg. *çeiçüü*, Çin. 週州 *zhou zhou*, Kuzey Zhou hanedanının (556-580) adı ve idari bölgesi (Röhrborn 1996: 242-243). → ‘*munta neteg eraser tsiçüü löçüü çeiçüü süiçüü atlıg bo tört balıklarda barça antag ok kiltular* (HT8 1493-1496) Burada nasılsa Qi-zhou, Liang-zhou, Zhou-zhou ve Sui-zhou adlı bu dört şehirde tamamıyla öyle yaptılar.’

Uyg. *çooan*, Çin. 遣 *qian*, göndermek, eyalet, bir yer ismi. 遣 *qian* kelimesi ‘göndermek’ anlamında olmakla birlikte HT5’te şehir adı olarak kullanılmaktadır. HT6’da ise ‘elçi, ulak’ anlamındadır (Ölmez 1994: 141). → ‘*çooan atlıg idok balıkdan* (HT5 2320-2321) Qian adlı kutsal şehirden’

Uyg. *çoo an*, Çin. 長安 *chang an*, Chang’an şehri. Chang’an doğu başkentidir (Mirsultan 2010: 204). → ‘*han lağkidin çoo anka bardı* (HT10 16-19) Hükümdar Luojin’den Chang’an’a gitti.’

Uyg. *eçiu*, Çin. 瀛州 *ying zhou*, bir şehrin adı (Aydemir 2013: 419), Hebei eyaletinde, Hejian bölgesinde yer almaktadır (Röhrborn 1991: 131). → ‘*yalhuz bir ekisi ök kalıp eçiu balık çou bağlıgka beglenmiş erdi* (HT9 1663-1665) Sadece bir ablası kalıp Ying Zhou şehirden Zhang ailesi[nden biriyle] evlenmişti.’

Uyg. *enkug*, Çin. 燕国 *yan guo*, bir şehir devletinin adı, şehir devleti (Röhrborn 1996: 196). → ‘*bo tıtagın sol koltıncı pugya enkug balık begi* (HT8 300-302) Bu sebeple sol koldaki Pu-ye Yan-guo şehir beyi.’

Uyg. *fu ki*, Çin. 傅毅 *fu yi*, kişi isminin yanlış kısaltılması (Aydemir 2013: 337). Burada yer adı olarak kullanılmıştır. → ‘*fu ki atlı oronta hukuh el iyesi* (HT9 721-722) Fu ki adlı yerde Wu Guo memleket sahibi.’

Uyg. *fuşen*, Çin. 封禪 *fengshan*, cennette kurban sunma töreni, tanrının konumuna yükseltmek, tanrılaştırmak (Aydemir 2013: 330). Burada yer adı olarak kullanılmaktadır. → ‘*fuşen atlıg oronta* (HT9 658-659) Fengshang adlı yerde.’

Uyg. *hatuñ*, Çin. 河東 *he dong*, valilik adı (Röhrborn 1996: 252), Sui zamanında eski zengin bir bölge, kuzey Zhou zamanında 蒲州 *puzhou* bölgesi, Tang hanedanlığı zamanında yeniden adlandırılan bir bölgedir (Frankenhauser 1995: 127). → ‘*hatuñ balıkdan* (HT8 1633-1634) He-dong şehrindeki.’

Uyg. *hınan*, Çin. 河南 *henan*, Luo-yang eyaletinin adı (Röhrborn 1991: 246). → ‘*iki süö(ü)g bitkeçiler uluğı oñ koldıncı puşia hınan balıktaki öge çüö bağlıg süi(n)lo atlıg begke bitittürti* (HT7 1659-1662) İki sekreter başı sağ taraftaki Pu-ye, He-nan şehrindeki bilge Chu ailesine bağlı Sui-liang adlı beye yazdırdı.’

Uyg. *hıñçüü*, Çin. 恆州 *heng zhou* (G. 3919 2444), şehir adı, Hebei eyaletinde Zhengding bölgesinde yer alır (Mayer 1991: 131). → ‘*hıñçüü balık begi şı bağlıg*

seuwi (HT7 1404-1406) Heng-zhou şehir komutanı Xiao ailesine bağlı Rui-yin.’

Uyg. *hiu*, Çin. 緱 緱 *gou*, 緱氏縣 *goushixian* ülkesi (Aydemir 2013: 437). → ‘*samtso açarı anası hiu bağlıq teñrim balıqı ol* (HT9 1804-1806) Tripitaka üstadının, Gou ailesinden [seçkin] bir kadın [olan] annesinin şehridir.’

Uyg. *hukuh*, Çin. 吳國 *wu guo*, Wu devleti, güney Kiangsü ve Tsche-kiang dâhil olmak üzere 三國 üç imparatorluğun doğusu, eski feodal bir devletin adı (Aydemir 2013: 337). → ‘*fu ki atlı oronta hukuh el iyesi* (HT9 721-722) Fu ki adlı yerde Wu Guo memleket sahibi.’

Uyg. *kam çah*, Çin. 闕澤 *kan ze*, kişi isminin yanlış kısaltılması, 澤 *ze* bataklık, burada bir bataklığın adı (Aydemir 2013: 338). → ‘*kam çah atlıg öleñde* (HT9 724-725) Kan ze adlı bataklıkta.’

Uyg. *ken wen*, Çin. 軒轅 *xuan yuan*, efsanevi şehrin adı, adını bulunduğu dağdan almıştır (Aydemir 2013: 307). → ‘*öñreki ken wen atlıg élte ertmiş çüen küh atlıg handa* (HT9 433-435) Önceki Xuan Yuan adlı memlekettten geçmiş Zhuan Xu adlı hükümdarda.’

Uyg. *kiçei*, Çin. 荊州 *jing zhou*, dokuz bölgeden altıncı bölgenin adı (Ölmez 1994: 150), Hunan, Hubei ve Guizhou bölgelerinde oluşan Jing ve Heng dağları arasında bulunan dokuz antik bölgeden biridir (Mayer 2001: 32). → ‘*lahki, wençei, suuçei, kiçei, vuuçei, luiçei, yiğçeiüda ulatı tokuz ulug çeularda kênjürü yadı* (HT6 1389-1391) Lo-yang, Yan zhou, Xiang zhou, Jin zhou, Yang zhou, Liang zhou, Yi zhou’dan başka dokuz büyük zholarda iyice yadı.’

Uyg. *koñha*, Çin. 江夏 *jiangxia*, Sui zamanında kurulan eyaletlerden biri olup Hubei’deki modern Wuchang bölgesine karşılık gelir (Mayer 1991: 115). → ‘*oyınçı harıdaki oynıçı begler bağlıq koñ-ha wañ bağlıq tausunıka* (HT7 1086-1089) Oyuncu yerdeki oyuncu beylere bağlı Jiang xia, Wañ ailesine bağlı Dao-zong’a.’

Uyg. *kugçei*, Çin. 穀州 *gu zhou*, şehir adı, idari bir bölgenin adı (Röhrborn 1991: 238). → ‘*kug-çei balık begi tau bağlıq çeliün* (HT7 1403-1404) Gu-zhou şehir komutanı, Du ailesine bağlı Zheng-lun.’

Uyg. *küfüñ*, Çin. 扶風 *fu feng*, Shansi’de bir bölgenin adı (Dietz vd. 2015: 368). → ‘*küfüñ* (HT5 2281) Fu feng.’

Uyg. *küg hua küñ*, Çin. 玉華宮 *yu hua gong*, Chang’an’da yazlık saray (Röhrborn 1991: 202; Mayer 1991: 99). → ‘*bo tıltagın küg hua küñ atlıg yaylag ordota* (HT7 423-424) Bu sebeple yu-hua-gong adlı yazlık sarayda.’, ‘*küh hua küñ atlıg senşremde* (HT10 12-13) Yu-hua-gong adlı tapınakta.’

Uyg. *lahki*, Çin. 洛京 *luo jing*, Röhrborn 洛京 Luo-yang şehri olarak göstermektedir, 洛 *luo* Sarı Irmak’ın doğduğu yer olan Shensi, Modern dönemde 河南府 *ho-nan-fu* ve Lo rehrinin kuzeyi (1991: 199). 洛 *luo* Luoyang etrafındaki bir bölgeyi ifade eder (Mayer 2001: 32). ‘*lahki balıkta* (HT9 365) Loyang şehrinde.’

Uyg. *liuşa*, Çin. 流沙 *liusha*, bataklık, değişken kum, alüvyon, akan kum, kumlu çöl (Röhrborn 1991: 207). ‘Yüzen kumlar’ Xuanzang batıya doğru giderken onun aştığı kum çölleri (Mayer 1991: 87) → ‘*yagız yer liuşa say üze* (HT7 514-515) işlenmiş araziler, kumlu ve çakıllı çöl ile’

Uyg. *lovlan*, Çin. 樓蘭 *loulan*, Loulan şehri (Dietz vd. 2015: 378). → ‘*nop erser lovlan atlıg yer erür* (HT5 2456-2457) Nop ise Loulan adlı yerdir.’

Uyg. *löçeü*, 梁州 *liang zhou*, Çin’de 502-556 yılları arasındaki hanedanlık ve idari bölge (Röhrborn 1996: 242). → ‘*munta neteg erser tsiçeü löçeü çeüçeü süiçeü atlıg bo tört balıklarda barça antag ok kultular* (HT8 1493-1496) Burada nasılsa Qi-zhou, Liang-zhou, Zhou-zhou ve Sui-zhou adlı bu dört şehirde tamamıyla öyle yaptılar.’

Uyg. *löçeü*, Çin. 凉州 *liang zhou*, dokuz bölgeden sekizinci bölgenin adı (Ölmez 1994: 150; Mayer 1991: 154). → örnek için bk. Uyg. *kiçeü*.

Uyg. *luşan*, Çin. 廬山 *lushan*, Lu Dağı, Kiukiang bölgesindeki yüce bir dağ (Aydemir 2013: 466). → ‘*ötrü luşan atlıg tagdaki küiwen fabşi atlıg açari* (HT9 2101-2103) Sonra Lushan adlı dağdaki Huiyuan fa-shi adlı öğretmen.’

Uyg. *menkühçi*, Çin. 面曲池 *mian qu chi*, Chang’an’da bir göl ismi (Röhrborn 1991: 200). → ‘*ordo balık küntüninte tsin-çoli atlıg kayda menkühçi tégli yuulka yakın tse-kogsi tégme kalmış eski vrhar erdi* (HT7 384-388) Şehrin en iyi yerinde Jin chang li adlı köyde, Mian qu chi gölüne yakın Jing jue si denilen virane eski vihâra vardı.’

Uyg. *nam şan*, Çin. 南山 *nan shan*, güney dağı, Chang’an’ın güneyinde bir dağ ve 終南山 *zhongnanshan* dağının kısaltılması (Aydemir 2013: 401). → ‘*kündünki nam şan tag birle* (HT9 1467-1468) Güneydeki Nan Shan dağ ile.’

Uyg. *pim*, Çin. 媲摩 *pi mo*, Keriya şehri, şehir adından önce gelen ifade, doğu (Dietz vd. 2015: 375) → ‘*pim balıkka tegdi* (HT5 2403-2404) Keriya şehrine geldi.’

Uyg. *puçeü*, Çin. 蒲州 *pu zhou*, şehir adı, idari bir bölgenin adı (Röhrborn 1991: 238), Puzhou, Shanxi eyaletinde Yongji bölgesinde yer alır (Mayer 1991: 131). → ‘*puçeü balık begi li baglıg tauyuu* (HT7 1402-1403) Pu-zhou şehir komutanı Li ailesine bağlı Dao-yu.’

Uyg. *soçeü*, Çin. 襄州 *xiang zhou*, Sui hanedanlığının altındaki bir bölgenin adı (Röhrborn 1996: 252). Xiangzhou, Hubei eyaletinde Xiangyang bölgesinde mevcut bir yerleşim yeridir (Frankenhauser 1995: 127). → ‘*süiçeü soçeü balıklarlıg* (HT8 1615) Sui-zhou ve Xiang-zhou şehirleri.’

Uyg. *süñ şan*, Çin. 嵩山 *song shan*, Çin’in Honan eyaletinde bulunan beş dağın en yükseği (Röhrborn 1996: 190). → ‘*bo açari öñre şüñ şan atlıg tagda turup* (HT8 81-82) Bu öğretmen Song-shan denilen dağda durup.’

Uyg. *şaoşir şan*, Çin. 少室山 *shaoshi shan*, Shaoshi Dağı (Aydemir 2013: 432). → ‘*şaoşir şan atlıg tagnıñ* (HT9 1769-1770) Shaoshi Shan adlı dağın.’

Uyg. *şou-çeü*, Çin. 常州 *chang zhou*, Jiansu eyaletinde bir idari bölgenin ismi (Röhrborn 1991: 211). → ‘*şou-çeü balıklıg küi-tsüen atlıg açari* (HT7 655-656) Chang-zhou şehirli Hui-xuan adlı öğretmen.’

Uyg. *suçeü*, Çin. 蘇州 *su zhou*, Suzhou Jiansu eyaletindeki bir şehir (Röhrborn 1991: 211). → ‘*suçeü balıklıg tauküñ fabşi atlıg açari* (HT7 653-654) Su-zhou şehirli Dao-gong fa-shi adlı âcârya.’

Uyg. *suñ hua şan*, 嵩華山 *song huashan*, dağ ismi. Burada iki dağın ismi ifade edilmektedir. Bunlardan ilki Song-shan, ikincisi ise Hua-shan’dır. Ma’anshan şehrinin Huashan bölgesidir (Röhrborn 1991: 188). Song Dağı (1440 m.) Henan’da (Denffeng

bölgesinin güneyinde) bulunur ve Çin'in 'efsanevi coğrafyası'nda beş kutsal dağın merkezidir. Hua Dağı (2200 m.) Çin'in beş kutsal dağından biridir ve batıda bulunur. Bu dağ Shaaanxi'de Huayang bölgesinin güneyinde bulunur (Mayer 1991: 57). → 'suñ hua şan tagñıñ (HT7 109) Song-shan ve Hua-shan dağının.'

Uyg. *suuçeü*, Çin. 相州*xiang zhou*, dokuz bölgeden beşinci bölgenin adı (Ölmez 1994: 150). → örnek için bk. Uyg. *kiçeü*.

Uyg. *süiçeü*, Çin. 隋州*sui zhou*, Çin'de 589-618 yılları arasındaki hanedanlık ve idari bölge (Röhrborn 1996: 243). → 'tsiçeü löçeü çeüçeü süiçeü atlıg bo tört balıklarda barça antag ok kıltilar (HT8 1493-1496) Qi-zhou, Liang-zhou, Zhou-zhou ve Sui-zhou adlı bu dört şehirde tamamıyla öyle yaptılar.'

Uyg. *şıgta*, Çin. 石他*shi ta*, taş ve o, burada yanlışlıkla bir dağın adı olarak gösterilir (Röhrborn 1996: 207). → 'şıgta atlıg tagdaki nomug (HT8 619-620) Shi-ta adlı dağdaki dharmayı.'

Uyg. *tai pu*, Çin. 大饗*da xiang*, büyük kurban sunağı (Aydemir 2013: 331). 'tai pu atlıg balıkta (HT9 661-662) Da xiang adlı şehirde.'

Uyg. *tsiçeü*, 齊州*qi zhou*, Çin'de 479-501 yılları arasındaki hanedanlık ve idari bölge (Röhrborn 1996: 242; Frankenhauser 1995: 123). → 'tsiçeü löçeü çeüçeü süiçeü atlıg bo tört balıklarda barça antag ok kıltilar (HT8 1493-1496) Qi-zhou, Liang-zhou, Zhou-zhou ve Sui-zhou adlı bu dört şehirde tamamıyla öyle yaptılar.'

Uyg. *tsin-çoli*, Çin. 晉昌里*jin chang li*, Jinchang şehrin güneydoğusunda yer almaktadır (Mayer 1991: 75), Jinchang konukevi (Mayer 1991: 116). → 'ordo balık küntüninte tsin-çoli atlıg kayda (HT7 384-386) Şehrin en iyi yerinde Jin chang li adlı köyde.'

Uyg. *vuuçeü*, Çin. 楊州*yang zhou*, dokuz bölgeden yedinci bölgenin adı (Ölmez 1994: 150). → örnek için bk. Uyg. *kiçeü*.

Uyg. *wençeü*, Çin. 兗州*yan zhou*, büyük Yü tarafından kurulan imparatorluğun dokuz bölgesinden biri. Dördüncü bölgenin adı (Ölmez 1994: 149). → örnek için bk. Uyg. *kiçeü*.

Uyg. *yênçeü*, Çin. 瀛州*ying zhou*, şehir adı, idari bir bölgenin adı (Röhrborn 1991: 238), Ying-zhou Hebei eyaletinde Hejian bölgesinde bulunmaktadır (Mayer 1991: 131) → 'yênçeü balık begi ka bağı tunşıg (HT7 1400-1401) Ying-zhou şehir komutanı Jia ailesine bağlı Dun-ze.'

Uyg. *yigçeü*, Çin. 益州*yi zhou*, dokuz bölgeden dokuzuncu bölgenin adı (Ölmez 1994: 150). → örnek için bk. Uyg. *kiçeü*.

2. İdari Birim Adları İle İlgili Sözcükler

Uyg. *çeü*, Çin. 州*zhou*, eyalet, bölge (G. 2444). → 'amtı lahki balık başın kamag çeülar sayukı señremlerde beşer kişi toyın kirzün (HT7 829-832) Şimdi başta Luo-yang şehri (olmak üzere) tüm eyaletlerin manastırlarına beşer kişilik rahip görevlendirilsin.'

Uyg. *kay*, Çi. 街*jie*, ilçe, köy, sokak (Röhrborn 1991: 200). → 'ordo balık küntüninte tsin-çoli atlıg kayda (HT7 384-386) Şehrin en iyi yerinde Jin chang li adlı köyde.'

Uyg. *tav*, Çin. 檣 *ta*, başkent (Röhrborn 1991: 221). → ‘kızıl bakır tavlığ (HT7 988-989) Kızıl bakır (renkli) başkent.’

Uyg. *çeti*, Çin. 域 *yu*, 九域 *jiu yu* dokuz bölge, yer (Aydemir 2013: 308). → ‘*tokuz ulug çetülarınıj* (HT6 1287) Dokuz büyük yerlerin.’

Uyg. *an fuk mın*, Çin. 安福门 *anfumen* (G. 44 3707 7751), Barış ve Saadet Kapısı (Aydemir 2013: 521; Mayer 1991: 116). → ‘*an fuk mın tégli kut ornanmış kay* (HT9 581-582) Anfumen adlı saadet toplamış sokak.’

Uyg. *sim*, Çin. 界 *jie*, sınır, hudut, kural, hüküm (Ölmez-Röhrborn 2001: 186). → ‘*simi* (HT3 965) sınırı.’

3. Kurum Kuruluş ile İlgili Sözcükler

Uyg. *huıwen kuan*, Çin. 弘文馆 *hong wen guan*, Budist edebiyatı yayacak bilginler akademisi (Ölmez 1994: 162). Taizong’un babasının kurduğu özel hukuk bürosu ve sekreteryası (Mayer 2001: 79). → ‘*huıwen kuan atlıg ujik kênürtdeçi begig* (HT6 1488-1489) Hong wen quan adlı metin yorumcusu beyi.’

Uyg. *sunkilig*, Çin. 基 *ji*, vakıf (Röhrborn 1996: 197). → ‘*tai-tsiınsi atlıg ulug seıremte nom agtardaçı bilge bilig sunkilig taito samtso açarıg* (HT8 329-332) Tai ci en si adlı büyük manastırda dharma çeviren bilge vakıf Tang dönemi Tripitaka ustasını.’

Uyg. *wen*, Çin. 院 *yuan*, akademi, yüksek okul, avlu, salon (Röhrborn 1991: 202). → ‘*wenler ol* (HT3 531) salonlar vardır.’, ‘*on artok ulug wenler ol* (HT7 409-410) Orada ondan fazla büyük okullar.’, ‘*iki yégirmi ulug wenler ol* (HT9 1773-1774) On iki büyük avludur.’

4. Tapınak Adları ile İlgili Sözcükler

Uyg. *fırten*, Çin. 佛殿 *fu dian*, Buddha sarayı, tapınağı (Röhrborn 1991: 229-228). → ‘*tütsük tuta uduzup fırten içinte urup* (HT7 1183-1184) Tütsü alıp Buddha-Sarayında yakıp.’

Uyg. *haglımsi*, Çin. 鶴林寺 *he lin si*, yasak şehirde Gao-zong tarafından inşa edilen bir manastırın adı (Röhrborn 1996: 253), 鶴林 *he lin* tarihî Buddha’nın öldüğü yer, öldüğünde yapraklarını döken ağacın bulunduğu yer olan Kuşinagara (Frankenhauser 1995: 55; 83). → ‘*haglımsi atlıg vrhar* (HT8 1640) He lin si adlı vihâra.’

Uyg. *hunfu(g)si*, Çin. 弘福寺 *hongfu si*, Chang’an’da bir manastırın adı (Röhrborn 1991: 215; Mayer 1991: 63; 116). → ‘*ıdok yarlıg üze hunfu(g)si atlıg seıremde agtardı evirdi* (HT7 171-173) Kutsal ferman ile Hongfu si adlı manastırda çevirdi.’

Uyg. *kovisi*, Çin. 綱維寺 *gangwei si*, idari manastır (Röhrborn 1991: 221), Budizm’i destekleyen manastırdaki üç idari işlev, bunlar *sangang* (三綱) olarak da adlandırılır (Mayer 1991: 111). → ‘*kovisi seıremteki* (HT7 995-996) Gangwei si manastırındaki.’

Uyg. *kunlosi*, Çin. 鴻臚寺 *hong lu si* (Aydemir 2013: 259), ritüellerden sorumlu yer, yabancı ülkelerden elçilerin resmi görüşmeleri ritüelinden sorumlu bölüm, departman (Aydemir 2013: 259; Mayer 2001: 24). → ‘*kunlosi* (HT9 58) hong lu si.’

Uyg. *lünkugsi*, Çin. 隆國寺 *long guo si*, bu manastırla ilgili tarihî bir kalıntı bulunmamakla birlikte burada verilen bilgiler manastırla ilgili tek tarihî kanıt (Frankenhauser 1995: 129) olarak açıklanmaktadır. Daha sonra Röhrborn, He-lin manastırını Saray bölgesindeki bir manastırın adı (1996: 256) olarak açıklamıştır. → ‘*haglimsi vrharnıñ atı tegşilip lünkug si vrhar tēp atı boltı* (HT8 1714-1717) He lin si vihāranın adı deǵışip Long guo si vihāra diye adı oldu.’

Uyg. *pagbasi*, Çin. 白馬寺 *baima si*, 白馬 *baima* beyaz at (Mayer 2001: 97), Baima ya da Luoyang’da beyaz at tapınağı, Çinde erken dönem Budist tapınağı, Beyaz at tapınağı anlamındadır. Bu tapınak Çin’de kurulan ilk Budist tapınak olarak bilinir, İmparator Ming döneminde Doğu Hanlığında Loyang’da 67 yılında kurulmuştur. İki Hint rahip buraya beyaz ile geldikleri için bu ismi almıştır (Irons 2007: 37). Eski Uygurca metinde kelimenin Uygurca karşılığı için *ak atlıg seņrem* ‘beyaz at tapınağı’ kullanılmıştır. → ‘*öñdün pagbasi atlıg ak atlıg seņremde* (HT7 1757-1758) Doğuda Baimasi denilen beyaz at tapınağında.’

Uyg. *şalimtsi*, Çin. 少林寺 *shaolin si*, Shaolin Tapınağı, Henan’da Dengfeng ilçesinde bir manastır (Aydemir 2013: 432; Mayer 1991: 128). Shaolin tapınağı Çin’in tanınmış bir Budist tapınağı olup Shaoshi Dağında, batıda kuzeyde bulunan Dengfeng, Henan Eyaleti’ne 13 km uzaklıktadır. Hindistan-Çin kültür alışverişinin en iyi örneklerinden biridir (Ind.-Chi. 2014: 178). → ‘*şaoşir şan atlıg tagrıñ tagdıñ yıyakınta şalim tsi atlıg ulug seņrem étdürti* (HT9 1769-1771) Shaoshi Shan adlı dağın kuzey tarafında Shaolinsi adlı büyük tapınak yaptırdı.’

Uyg. *tailaşyak ~ tailaşın*, Çin. 低羅磤迦 *di luo zhi jia*, Nālandā’da bir manastırın adının transkripsiyonudur. Tilaşākya adlı manastırın adı olabilir (Ölmez-Röhrborn 2001: 149). → ‘*tailaşyak atlıg seņremke tegdi* (HT3 323-324) Tilaşākya adlı manastıra ulaştı.’

Uyg. *taitisinsi*, 太慈恩寺 *taicien si*, bir manastırın adı, merhamet manastırı. Mayer kelimeyi 大慈恩寺 *dacien si* olarak göstermiş ve bu manastırın yapımına 26.07.648 tarihinde başladığını ve temmuzdan ekim ayına kadar inşaatı süren bir manastır olduğunu ve bu manastırın inşası sürerken de çeşitli talimatların geldiğini belirtmişlerdir (1991: 109). Aydemir de 大慈恩寺 *da ci en si* olarak belirtir (Aydemir 2013: 252). HT7’de *tsi-lnsi* (HT7 1133) şeklinde de kullanılır. Uygurca metinde Çin. 大 *ta* kelimesinin yerine bazen Uyg. *ulug* kelimesi yazılır. → ‘*taitisinsi atlıg ulug seņremte* (HT8 329-332) Tai ci en si adlı büyük manastırda’, ‘*bou küskü künte tsinsi seņremde* (HT8 1429-1430) Wu ve siçan gününde ci en si manastırda.’, ‘*yene bo tsinsi seņremig* (HT8 1511-1512) Yine bu Ci-en-si manastırı.’, ‘*ulug tsinsi seņremde* (HT8 1539) Büyük ci en si manastırında.’, ‘*ulug tsinsi* (HT8 47) büyük ci en si.’

Uyg. *tiggebsi*, Çin. 德業寺 *de ye si*, İmparatorluk saray bölgesinde şu anda bilinmeyen bir manastırın adı (Röhrborn 1996: 296; Frankenhauser 1995:129). → ‘*tiggebsi atlıg seņrem erdi* (HT8 1692-1693) De ye si adlı manastırdı.’

Uyg. *tsekogsi*, Çin. 淨覺寺 *jingjue si*, Jingjue Tapınağı, Chang’an’da Sui dönemindeki bir manastırın adı (Röhrborn 1991: 200). → ‘*ordo balık küntüninte tsinçoli atlıg kayda menküğçi tēgli yuulka yakın tsekogsi tēgme kalmış eski vrhar erdi* (HT7 384-388) Şehrin en iyi yerinde Jin chang li adlı köyde, Mian qu chi gölüne yakın Jing jue si denilen eski vihāra vardı.’

Uyg. *tsuatosi, tsautosi*, Çin. 草堂寺 *caotang si*, Caotang Tapınağı, Kirevi Tapınağıdır (Röhrborn 1991: 250). Caotang Tapınağı, Çin'in en tanınmış tapınaklarından biridir ve aynı zamanda Çin Budizm tarihinde en eski Budist çeviri enstitüsüdür. Qin kasabasının Hu bölgesinde Shaanxi eyaletinin güneyine yaklaşık 15 km uzaklıktadır (Ind.-Chi. 2014: 178). → 'kedin *tsuatosi tégme nom ordosi vrharta* (HT7 1758-1760) Batıda Caotang si denilen öğreti sarayı vihârada.'

5. Kişi Adları ile İlgili Sözcükler

Uyg. *ba... küençig*, Çin. 马玄智 *ma xuan zhi*, kişi adı (Dietz vd.2 015: 373). → 'anın *koçolug ba baglıg küençig satıgçılar* (HT5 2359-2360) Onu Koçolu Ma ailesine bağlı Xuan Zhi satıcılar.'

Uyg. *bançao*, Çin. 班超 *ban chao*, Ban chao (32-102), Yongping'de otuz yıl geçirdikten sonra Mingdi'nin batı bölgesine gönderilmiştir. Daha sonra Dingyuan kontu olarak görevlendirilmiştir. Hunlara karşı yürüttüğü çalışmalarda dolayı büyük saygı kazanmıştır (Mirsultan 2010: 289). → '*bançao fabşı* (HT10 1212) Bançao fa-shi.'

Uyg. *bayuñ*, Çin. 馬融 *ma rong*, kişi adı (Dietz vd. 2015: 368). → '*bayuñ atlıg bilgeniñ tükel kediñe çiküen atlıg bilge yakın yaguk yolantı* (HT5 2279-2281) Zheng Xuan adlı bilge Ma Rong'un bilgeliğine yaklaştı.'

Uyg. *çañ ... suyli*, Çin. 褚遂梁 *chu sui liang*, Henan beylerinden birinin adı (Ölmez 1994: 130). → '*çañ baglıg suyli atlıg idok kerekü başçı ulug öge* (HT6 1283-1284) Chu ailesine bağlı Sui Liang adlı kutsal yazıcıbaşı, başdanışman.'

Uyg. *çao kiñ*, Çin. 姚興 *yao xing*, bir hükümdarın adı (Mayer 2001: 68). → '*çao kiñ han* (HT6 1269) Yao Xing hükümdar.'

Uyg. *çao-kuy*, Çin. 赵公 *zhao gong*, bir prensin adı, Zhao prensi (Röhrborn 1991: 229), Zhao gong 'Zhao prensi' Zhangsun Wuji'dir (600-659); biyografisi Jiutangshu ve Xintangshu'da bulunur (Mayer 1991: 119). HT7'de *çeu-kuy* şeklindeyken HT6'da *çao-kug* şeklindedir. → '*çeu-kuy e-kuy idok keregü başçı çüö-le bo üç ögeler* (HT7 1179-1183) Zhao-gong, Ying-gong ve kutsal başbakan Chu-ling bu üç bilgeler.', '*çao kug balıklıg* (HT6 1394) Zhao kung şehirli.'

Uyg. *çau*, Çin. 邵 *shao*, aile adı, Kiangsu'da yer adı, 刘邵 *liu shao* isminin kısaltılması (Aydemir 2013: 347). → '*çau ve çou huñ atlıg begler* (HT9 811) Shao ve Zhang Hong adlı beyler.'

Uyg. *çau tsah*, Çin. 晁錯 *zhao cuo*, Han hanedanlığı zamanında mahkemede etkili bir bilginin adı (Dietz vd. 2015: 368). → '*çau tsah atlıg ked* (HT5 2283-2284) Zhao Cuo adlı bilgin.'

Uyg. *çeu-çe*, Çin. 趙整 *zhao zheng*, Fu jian Chang'an'da bir hukuk bürosunun müdür yardımcısı adı (Röhrborn 1996: 241). → '*ol kapıgdaki beg çeu-çe bitidi* (HT8 1481-1482) O kapıdaki bey zhao-zheng yazdı.'

Uyg. *çi... teu-fung*, Çin. 程桃捧 *cheng tao peng*, kişi adı. → '*çi baglıg teu-fung* (HT10 827-828) Cheng ailesine bağlı Taofeng.'

Uyg. *çigem*, Çin. 智嚴 *zhi yan*, Zhi yan (360-440) Gansu'da ünlü bir keşiştir. Hindistan'a biri karadan diğeri denizden olmak üzere iki defa gitti, ikinci seyahatinde Keşmir'de ölmüştür (Mirsultan 2010: 288). → '*çigem fabşı* (HT10 1210-1211) Zhiyan fa-shi.'

Uyg. *çiküen*, Çin. 郑玄 *zheng xuan*, bir Konfiçyüs bilgin adı (Dietz vd. 2015: 368) → ‘*bayuñ atlıg bilgeniñ tükel kediñe çiküen atlıg bilge yakın yağuk yolantı* (HT5 2279-2281) Zheng Xuan adlı bilge Ma Rong’un bilgeliğine yaklaştı.’

Uyg. *çiu wañ*, Çin. 周王 *zhou wang*, Zhou hanedanlığının hükümdarı (Aydemir 2013: 393). → ‘*çiu wañ hannuñ* (HT9 1347) Zhou Wang hükümdarın.’

Uyg. *çou*, Çin. 張 *zhang*, uzun, üstün, faydalı (G. 450) anlamlarında olmakla birlikte burada bir kişinin adı. → ‘*yalñuz bir ekisi ök kalıp eçiu balık çou bağlıgka beglenmiş erdi* (HT9 1663-1665) Sadece bir ablası kalıp Ying Zhou şehriden Zhang ailesi[nden biriyle] evlenmişti.’

Uyg. *çou huñ*, Çin. 張弘 *zhang hong*, 飛白 *fei bai* (uçan beyaz) kurziv yazı türünde ünlü bir hat ustası (Aydemir 2013: 347). → ‘*çau çou huñ atlıg begler* (HT9 811) Shao ve Zhang Hong adlı beyler.’

Uyg. *çou... sunwiki*, Çin. 县孫无忌 *zhang sun wu ji*, bir valinin adı ve İmparator Gaozong’un torunu (Röhrborn 1996: 256). Zhangsun Wuji, İmparator Gaozong’un dayısı ve İmparatoriçe’nin kardeşidir. Zhangsun takma adından görülebileceği gibi, bir Toba-soyundandır. Onunla biyografisi JTS ve XTS yıllıklarında bulunur (Frankenhauser 1995: 129). → ‘*ol bütmiş pi taş bitigig çou bağlıg sunwiki atlıg beg* (HT8 1718-1720) O tamamlanmış anıt yazıtı Zhang ailesine bağlı Sun wu ji adlı bey.’

Uyg. *çuñ*, Çin. 鐘繇 *zhong yao*, ünlü bir hat ustası (Aydemir 2013: 347). → ‘*çuñ* (HT9 807) zhong.’

Uyg. *çuñ lo*, Çin. 中郎 *zhong lang*, imparatorluk sekreteryasının şefi, saray hizmetkârlarının şefi, unvan (Aydemir 2013: 349). → ‘*yalñuz çuñ lo atlıg beg* (HT9 815-816) Sadece Zhong Lang adlı bey.’

Uyg. *çüen küh*, Çin. 顓頊 *zhuān xū*, Sarı Hükümdarlar’ın (Beş Hükümdar’ın) torunlarından biri (Aydemir 2013: 307). ‘*öñreki ken wen atlıg êlte ertmiş çüen küh atlıg handa* (HT9 433-435) (Majesteleri İmparator, erdemiyle) önceki Xuan Yuan adlı memlekettten geçmiş Zhuān Xū adlı hükümdarı geride bırakmış.’

Uyg. *çüö-le*, Çin. 褚令 *chu ling*, bir memurun adı ve unvanı (Röhrborn 1991: 229; Mayer 1991: 120). → ‘*çao-kuñ e-kuñ idok keregü başçı çüö-le bo üç ögeler* (HT7 1179-1183) Zhao-gong, Ying-gong ve kutsal başbakan Chu-ling bu üç bilgeler.’

Uyg. *çüö ... süi(n)lo*, Çin. 褚遂良 *chu suiliang*, He-nan prensinin adı (Röhrborn 1991: 246; Mayer 1991: 146). → ‘*iki süö(ü)g bitkeçiler uluğı oñ koldıñkı puşia hınam balıktaki öge çüö bağlıg süi(n)lo atlıg begke bitittürti* (HT7 1659-1662) İki sekreter başı sağ taraftaki Pu-ye, He-nan şehrideki bilge Chu ailesine bağlı Sui-liang adlı beye yazdırdı.’

Uyg. *dsien hav*, Çin. 晋后 *jìn hou*, Jin hanedanı Ming’in adı (Röhrborn 1991: 207). Jinhou ‘Jin hükümdarı’, Doğu Jin’in de güçsüz hükümdarı olan Ming (Sima Shao, 323-326), Budizm’in hevesli bir takipçisi olmakla birlikte koruyucusudur (Mayer 1991: 88). → ‘*dsien hav atlıg teñrim* (HT7 525-526) Jin-hou adlı hazret.’

Uyg. *dsin di*, Çin. 晉朝 *jìn chao*, 317-420 yılları arasındaki Doğu Jin hanedanlığı (Aydemir 2013: 390). → ‘*dsin di han üdintekiler* (HT9 1306-1307) Yine Jin Di hükümdar zamanındakiler.’

Uyg. *e-kun*, Çin. 英公 *ying gong*, bir prensin adı, Ying prensi (Röhrborn 1991: 229). Ying gong 'Ying prensi' Li Shiji'dir (594-669) ve Taizong'un en önemli generalidir (Mayer 1991: 120). → 'çao-kun e-kun idok keregü başçı çüö-le bo üç öğeler (HT7 1179-1183) Zhao-gong, Ying-gong ve kutsal başbakan Chu-ling bu üç bilgiler.'

Uyg. *fir kou wang*, Çin. 佛光王 *foguang wang*, Buddha ışığı prensi (Aydemir 2013: 400). → 'yanı toğmuş fir kou wang téginkiye (HT9 1462-1463) Yeni doğmuş Fo Guang Wang prense'

Uyg. *fotu-çey*, Çin. 佛图澄 *fo tu cheng*, Çin mahkemesinde bir ofisi bulunan ilk Budistin adı (Röhrborn 1996: 215), erken dönem Çin Budizm tarihinin en tanınmış üstatlarından biri (Aydemir 2013: 470). *Forucheng* 佛图澄 (231-348), muhtemelen erken Çin Budist tarihinin Hint (Kuçalı) rahibi (Frankenhauser 1995: 76-77) → 'kamagta öyre fotu-çey atlıg açarı kumaraçive atlıg bahşi birle (HT8 900-903) Hepsinden önce Fo-tu-cheng adlı âcârya ve Kumarajiva adlı öğretmen ile.'

Uyg. *fou*, Çin. 房 *fang*, oda, ev, çiçeğin tohum taslağı, Hupeh'te bir bölge anlamlarında olmasıyla birlikte burada bir ailenin ismidir (G. 3440). → 'fou baglıg kwyçyn begke samtso açari kelmiş (HT5 2474-2476) Fang ailesine bağlı kwyçyn beye Tripitaka ustası gelmiş.'

Uyg. *fou... küen liñ*, Çin. 房玄齡 *fang xuan ling*, Tang hanedanı mahkemesinden bir memurun adı (Röhrborn 1996: 243). Fang Xuan Ling (579-648) Linzi, Qizhou, Zibo, Shandong'dan geliyordu. 627'de bir sekreter olarak atandı ve bakanlığa yükseldi (Frankenhauser 1995: 123). → 'fou baglıg küenliñ (HT8 1500) Fang ailesine bağlı Xuan-ling.'

Uyg. *fuhki*, Çin. 伏羲 *fu xi*, 羲皇 *xi huang*, Röhrborn çalışmasında羲皇 *xi huang* olarak gösterir (1991: 203). Aydemir ise çalışmasında hem羲皇 *xi huang* kelimesini hem de伏羲 *fu xi* kelimesini belirtir (2013: 265). Xi, 'yüce', kaplumbağaların arkasındaki diyagramları keşfettiği söylenen efsanevi bir hükümdarın adı (Röhrborn 1991: 203; Mayer 1991: 77-78). Diagramı keşfettiği söylenen hükümdar (Aydemir 2013: 265). → 'fuhki atlıg han (HT9 91) Fu xi adlı hükümdar.'

Uyg. *fuken*, Çin. 苻坚 *fu jian*, on altı imparatorluk döneminde eski Qin hanedanının imparatorunun ismi (Röhrborn 1996: 241). Fu Jian, on altı dönemdeki eski Qin imparatorudur. Tüm kampanyalara rağmen 383 yılında Feishui'de büyük bir yenilgi yaşamıştır (Frankenhauser 1995: 75). → 'fuken atlıg hanıg (HT6 1266) Fu-jian adlı hükümdarı.'

Uyg. *fuy*, Çin. 風 *feng*, rüzgâr, bir bilgenin isminin bir parçası (Li chun-fen) (Röhrborn 1996: 229), 李淳風 *Li Chunfeng* (602-670) Zhishouyong'da doğdu. İmparatorluk akademisi ve astronomi bilginidir. Biyografisi JTS ve XTS'de bulunur. Haritacılıkta önemli katkısı bulunmuştur (Frankenhauser 1995: 81). → 'fuy beg erser (HT8 1238) Li Shun-feng bey gibi.'

Uyg. *fuyeu*, Çin. 苻姚 *fu yao*, on altı imparatorluk dönemindeki iki imparatorun isimlerinin kısaltılması (Röhrborn 1996: 240-241). → 'fuyeu handın berü nom agtartukta (HT8 1475-1476) Fu yao handan beri dharma çevirdiğinde.'

Uyg. *fuyeu*, Çin. 姚興 *yao xing*, on altı imparatorluk döneminden sonraki Qin hanedanının ismi olan Yao xing (Röhrborn 1996: 241). Yao Xing (366-416), 394'ten

Qin dönemine kadar hüküm sürmüştür. Onun saltanatı zamanında Luangang (337-399) tarafından kurulan Liang eyaleti 401 yılında fethedilmiştir (Frankenhauser 1995: 75). → ‘*füyeyü han üdinte* (HT8 1483) Fu-yao han zamanında.’

Uyg. *gentsün*, Çin. 彦棕 *yan cong, jingzong*, Xuan-zang Biyografisini kaleme alan Hui-li’nin adı (Röhrborn 1991: 194; Aydemir 2013: 476). → ‘*gentsün fabşi atlıg nomçı açarı* (HT5 2503-2504) Yan-cong fa-shi adlı öğretmen.’

Uyg. *geu wañ*, Çin. 堯王 *yao wang*, efsanevi bilge bir kral, mitolojik bir hükümdarın ismi (Röhrborn 1991: 190). Yao ve Shun iki mitolojik hükümdardır. Yao yöneticinin büyük torunudur ve beş yöneticiden biri olarak gösterilir (Mayer 1991: 59). → ‘*geu wañ şüin wañ atlıg eliğler okşagay mu* (HT7 131-132) Yao-wang (2357-2255) ve Shun-wang (2255-2205) adlı beyler benziyor mu?’

Uyg. *güi huu*, Çin. 魏后 *wei hou*, Wei kraliçesi (Aydemir 2013: 330-331). → ‘*güi huu atlıg teñrim* (HT9 659) Wei Hou adlı kraliçem.’

Uyg. *güivu*, Çin. 魏武 *wei wu*, Wei hanedanlığının Wu imparatoru (Aydemir 2013: 347). → ‘*güivu atlıg beg tsauşo bitigüçiler* (HT9 805-806) Wei Wu adlı bey kursiv yazı yazıcılar.’

Uyg. *han güen*, Çin. 漢元帝 *han yuan di*, Han hanedanlığının Yuan imparatoru, Han hanedanlığında Yuandi imparatoru (Aydemir 2013: 346). → ‘*han güen atlıg bitkeçi çenso bitimekte uzanmakı kükülti* (HT9 803-805) Han Yuan adlı yazar çenso-yazısı yazmaktan övgüyle bahsetti.’

Uyg. *hanme*, Çin. 漢明 *han ming*, Han Ming-di imparatorunun ismi (Röhrborn 1991: 207), 漢魏 *han wei*, Han ve Wei Hanedanlığı (Röhrborn 1996: 203). → ‘*hanme han savın* (HT9 199) Han-ming Hanın sözü’

Uyg. *hanme çou wañ*, Çin. 漢明莊王 *han ming zhuang wang*, Han Ming-di’nin krallarından biri (Aydemir 2013: 285). → ‘*hanme çou wañ hanlarınıñ* (HT9 236) Han Ming zhuang wang hanların.’

Uyg. *hıj bio*, Çin. 恆標 *heng biao*, 道恆 [Dao] Heng ve 道標 [Dao] Biao şeklinde olan kelime burada sadece Heng ve Biao şeklindedir. Genel olarak iki farklı isim olduğu görülen kelimenin burada tek isim olarak görüldüğü muhtemeldir (Ölmez 1994: 127). Kumarājiva çeviri çalışmalarına katılmışlardır (Mayer 2001: 68). → ‘*hıj bio atlıg açarı* (HT6 1267-1268) Heng ve Biao adlı öğretmen.’

Uyg. *hoizin*, Çin. 懷仁 *huai ren*, kişi adı (Röhrborn 1991: 196). Kelime HT10’da *kuay-uen* şeklinde okunmuştur. → ‘*toyın hoizin atlıg açarida* (HT7 311-312) Öğretmen Huai-ren adlı ācāryada’, ‘*kuay-uen lürşi atlıg açarınıñ* (HT10 1293-1294) Huairen Lüshi adlı öğretmenin.’

Uyg. *hui nam*, Çin. 濟南 *ji nan*, kelime bir yer adı olmasıyla birlikte çevirmen bir akademisyenin adı olarak yorumlamıştır (Dietz vd. 2015: 369). → ‘*hui nam kedniñ boşgutıña* (HT5 2284-2285) Ji nan bilgenin öğretisine.’

Uyg. *i...ikeü*, Çin. 貽伊咎 *yi yi jiu*, burada Taocu bir bilginin adı olarak gösterilir (Röhrborn 1996: 231). → ‘*yene kauşi atlıg bilge tsag kün atlıg bilge tiegsin atlıg bilge i baglıg ikeü bilge birle bilge atın kötürüp* (HT8 1274-1278) Yine Kou Shi adlı bilge Cui Jun adlı bilge Te-jian adlı bilge Yi ailesine bağlı Yi-jiu bilge ile bilge adını görüp.’

Uyg. *in ti*, Çin. 殷帝 *yin di*, Yin döneminin hükümdarı, Yin hanedanlığının hükümdarı (Aydemir 2013: 3939. → '*in ti hannıñ asılığusın* (HT9 1344-1345) Yin Di hükümdarın yükselmesi.'

Uyg. *joço*, Çin. 函丈 *han zhang*, öğretmenler ve öğrenciler için on metre karelik kare yer, öğretmen, Budist rahip (Röhrborn 1996: 189). → '*üçegü barça teñri eligimiz kutınıñ idok yarlıg üze nomlug oronka tegip eliglerinte joço tutmuş erdiniler* (HT8 56-61) Üçü tamamıyla kutsal hükümdarımız saadetin kutsal fermanı ile dharmalı yere ulaşıp ellerinde han zhang tuttıkları cevherler.'

Uyg. *ka... tunşıg*, Çin. 賈敦瞿 *jia dun ze*, bir valinin adı, aile ve kişi adı (Röhrborn 1991: 238), Jia Dunyis biyografisi, Jiutangshu ve Xintangshu'da bulunur; 654 yılında Luozhou valisi olarak bir kısım toprakları yasadışı olarak fakirlere ve hak sahiplerine dağıtılmasını sağladı (Mayer 1991: 131). → '*yençëü balık begi ka bağı tunşıg* (HT7 1400-1401) Ying-zhou şehir konutanı Jia ailesine bağı Dun-ze.'

Uyg. *kaiken lüşi*, Çin. 戒贤律師 *jie xian lü shi*, 戒贤 *jie xian* özel bir isim, 律師 *lü shi* ise 'avukat' anlamındadır (Ölmez-Röhrborn 2001: 155). → '*kaiken lüşi tégme şilabadre açari* (HT3 395-396) [Çince] Jie xian lü shi adlı şilabhadra äcärya.'

Uyg. *kau küifu*, Çin. 高李輔 *gao ji fu*, kişi ismi (Röhrborn 1991: 197), Gao Jifu biyografisi Jiutangshu ve Xintangshu'da bulunur. O haydutların başını kesmesiyle ünlü bir beydir (Mayer 1991: 71). → '*kau bağı küifu atlıg begke* (HT7 327-328) Gao ailesine bağı Ji-fu adlı beye.'

Uyg. *ke... seu-kei*, Çin. 卿鸛璟 *qing xiao jing*, Tang zamanındaki bir mahkeme yetkilisinin adı (Röhrborn 1996: 244; Frankenhauser 1995: 124). → '*ke bağıg seu-keite* (HT8 1505-1506) Qing ailesine bağı Xiao Jing.'

Uyg. *kenwen*, Çin. 軒轅 *xuanyuan*, Sarı imparator, Çinin efsanevi kralı, çinlilerin ataları, bir hükümdarın ismi (Röhrborn 1991: 203). → '*kenwen atlıg eligniñ* (HT7 433-434) Xuanyuan adlı hükümdarın.'

Uyg. *ken wen tuu wang*, Çin. 軒轅图王 *xuan-yuan tu wang*, 軒轅 *xuan-yuan*, Çinin efsanevi kralı, Çinlilerin ataları, Çin kutsal kitabını icat eden kişi (Röhrborn 1991: 203). Çin. 軒轅 *xuan yuan* Gongsun Xuanyuan'ın kısaltmasıdır (Ölmez 1994: 212). → '*ken wen tuu vañ atlıg hanlar* (HT6 1725-1726) Xuan-yuan tu wang adlı hükümdarlar.'

Uyg. *kuşi*, Çin. 蔻氏 *kou shi*, 5. yüzyıl 'göksel öğretmenin' adı ve adının kısa şekli (Röhrborn 1996: 231). → '*yene kauşi atlıg bilge tsag kün atlıg bilge tiegsin atlıg bilge i bağıg ikeü bilge birle bilge atın kötürüp* (HT8 1274-1278) Yine Kou Shi adlı bilge Cui Jun adlı bilge Te-jian adlı bilge Yi ailesine bağı Yi-jiu bilge ile bilge adını görüp.'

Uyg. *kihu*, Çin. 姬後 *ji hou*, imparatoriçe Ji (Aydemir 2013: 265). → '*kihu atlıg teñrim* (HT9 94) Ji hou adlı hazretleri.'

Uyg. *kiu gen*, Çin. 休見 *xiu jian*, yanlışlıkla iki hükümdarın ismi olarak tercüme edilmiştir (Aydemir 2013: 350). → '*wi vañ kiu gen tégme iki hanlar bitiginde sözleyür* (HT9 820-821) Wei Wang ve Xiu Jian denilen iki hükümdar kitabında söylüyor.'

Uyg. *kuo ... küen-pi*, Çin. 訖玄備 *xu xuan bei*, kutsal yazıların çevirisini incelemek üzere gönderilen bir yetkili (Mirsultan 2010: 260). → '*kuo bağıg küen-pi atlıg beg* (HT10 817-818) Xu ailesine bağı Xuanbei adlı bey.'

Uyg. *küentso*, Çin. 玄藏 *xuanzang*, Xuanzang, Tang döneminin meşhur keşişi (Röhrborn 1991: 190). → ‘*küentso atlıg nomçı açari erser* (HT7 134-135) Xuan-zang adlı öğretmen ise.’

Uyg. *küibuh*, Çin. 姬穆 *ji mu*, Zhou hanedanlığının Mu kralı (Aydemir 2013: 284). → ‘*küibuh atlıg eligniñ* (HT9 231-232) Ji mu adlı hükümdarın.’

Uyg. *küilip*, Çin. 慧立 *hui li*, Xuan-zang biyografisinin ilk yazarı (615-675?) (Aydemir 2013: 476). → ‘*küilip taişi ödig alıp tavgaç tilinçe yaratmış* (HT7 2173-2174) Hui-li baş tarihçi raporu alıp Çince yazdı.’, ‘*küilip taişi* (HT9 2189) Hui Li taishi.’

Uyg. *küilim*, Çin. 慧林 *huilin*, Budizm’de önemli bir bilginin ismi (Aydemir 2013: 469). → ‘*küilim küiwen atlıg şenşi açarilar* (HT9 2124-2125) Hui Lin ve Hui Yuan adlı öğretmenler.’

Uyg. *küitsüen*, Çin. 惠宣 *hui xuan*, bir rahibin adı (Röhrborn 1991: 211). → ‘*şouçeü balıklıg küitsüen atlıg açari* (HT7 655-656) Chang-zhou şehirli Hui-xuan adlı öğretmen.’

Uyg. *küiwen*, Çin. 慧遠 *huiyuan*, Budizm’de önemli bir bilginin ismi, Kumārajīva (Aydemir 2013: 466-467). → ‘*ötrü luşan atlıg tagdaki küiwen fabşi atlıg açari* (HT9 2101-2103) Sonra Lushan adlı dağdaki Huiyuan fa-shi adlı öğretmen.’

Uyg. *küö kentsuñ*, Çin. 訐彦棕 *xu jingzong*, Xu Jingzon (592-672) 645-664 yılları arasında Xuan-zang akademisindeki gözetmen (Aydemir 2013: 49-50). → ‘*küö bağıg kentsuñ* (HT9 49-50) Xu ailesine bağılı Jingzong.’

Uyg. *lai*, Çin. 来 *lai*, bir asilzade ve Xuanzang’ın asistanının adının bir kısmı (Lai Ji) (Röhrborn 1996: 248). Lai Ji’nin kesin yaşam tarihleri bilinmemektedir. Bununla birlikte, XTS ve JTS’deki biyografilerinden, kendisinin İmparatoriçe Wu’nun muhaliflerinden biri olduğu belirtilir (Frankenhauser 1995: 125). → ‘*él açtaçı ogul lai* (HT8 1552) Ülke fetheden ogul Lai.’

Uyg. *leupin*, Çin. 遼濱 *liao bin*, kelime uzak kıyı, sahil (Dietz vd. 2015: 381) anlamında olmakla birlikte burada kişi adıdır. → ‘*vintsoi leupin atlıg iki beglerin idgalır erdi* (HT5 2478-2480) Wen Zui ve Liao bin adlı iki beyleri gönderirdi.’

Uyg. *li... gifuu*, Çin. 李义府 *li yi fu*, imparatorluk sekreter adı (Röhrborn 1996: 239). Li Yifu (614-66), kişi adı, Hebei Raoyang’da doğdu. 655’te 武則天 Wu Zetian onun önerisiyle imparatoriçe oldu. 658’de Yunnan’a insan kaçakçılığı yaptığı iddia edildi (Frankenhauser 1995: 121). → ‘*iç bitiglikdeki tapıgçı beg li bağıg gifuu ikigü kelip* (HT8 1437-1439) ‘Saray sekreteryasındaki hizmetçi bey Li ailesine bağılı Yi-fu ikisi kelip.’

Uyg. *li... hauküñ*, Çin. 李孝恭 *li xiao gong*, Tang döneminden bir prensin adı (591-640) (Röhrborn 1996: 243). Li Xiaogong (591-640), imparator Gaozu’nun yeğeni, Tang hanedanlığının güneyinde faaliyet gösteren general (Frankenhauser 1995: 123). → ‘*li bağıg hauküñ atlıg beg* (HT8 1502) Li ailesine bağılı Xiao gong adlı bey.’

Uyg. *li... küinsin*, Çin. 李君信 *lijunxin*, imparatorun gönderdiği bir elçi (Aydemir 2013: 475). → ‘*yarlıg bitig eltdeçi li bağıg küinsin atlıg beg birle tavrak kelti* (HT9 2179-2181) Ferman gönderen Li ailesinden Junxin adlı bey ile çabucak geldi.’

Uyg. *li... şüin fuş*, Çin. 李淳风 *li shun feng*, bir mahkeme görevlisinin adı (Röhrborn 1996: 207). → ‘*amti yme bar ertinü erklig li baglı şüin fuş atlıg beg* (HT8 631-632) Şimdi yine var çok güçlü Li ailesine bağlı Shun-feng adlı bey.’

Uyg. *li... tauyuu*, Çin. 李道祐 *li daoyou*, aile ve kişi adı, bir valinin adı (Röhrborn 1991: 238), Li Daoyu, xintangshu’da kısa bir biyografisi bulunmaktadır (Mayer 1991: 131). → ‘*puçeu balık begi li baglı tauyuu* (HT7 1402-1403) Pu-zhou şehir komutanı Li ailesine bağlı Dao-yu.’

Uyg. *liu süen*, Çin. 柳宣 *liu xuan*, Tai-chang’ın bilinmeyen bir profesörünün adı (Röhrborn 1996: 201). Li Chunfeng Taicang Akademisinin bir profesörüdür (Frankenhauser 1995: 116). → ‘*tétsé liu süennüñ ötügüm bo yeginür tēp munçulayu bitig ıddı* (HT8 772-774) Öğretmen Liu Xuan’ın isteğim budur diye böylece kitap gönderdi.’

Uyg. *lütsai*, Çin. 呂才 *lü cai*, imparatorluk mahkemesinde bir memurun adı (Röhrborn 1996: 190; Frankenhauser 1995: 43) → ‘*bo açarı yene men lütsainüñ* (HT8 77-78) Bu öğretmen yine ben Lü Cai’in.’

Uyg. *me süüin*, Çin. 明濬 *ming jun*, Chang’an’da bir keşişin adı, bir yazarın adı (Röhrborn 1996: 211; Frankenhauser 1995: 88). → ‘*toyın me süüin atlıg açarı liu süen begke yayı bitig ıddı* (HT8 776-778) Öğretmen Ming-jun adlı öğretmen, Liu Xuan beye yeni kitap gönderdi.’

Uyg. *me... şik ço*, Çin. 銘石章 *ming shi zhang*, 銘 *ming* oymak, hak etmek, 石 *shi* kaya, taş, 章 *zhang* belge, doküman. Burada bir bilgenin adıdır. → ‘*me baglıg şik ço atlıg bilge* (HT9 796-797) Ming ailesine bağlı Shi Zhang adlı bilge.’

Uyg. *me-tso şenşi*, 明藏禪師 *ming zang chan shi*, yoğunlaşma ustası olan bir kişi (Mirsultan 2010: 243). → ‘*me-tso şenşi atlıg açarı* (HT10 618) Mingzang Shanshi adlı öğretmen.’

Uyg. *mikog*, Çin. 明覺 *ming jue*, kim olduğu tam olarak bilinmeyen bir keşiş adı (Röhrborn 1996: 188; Frankenhauser 1995: 119). → ‘*kim ol şentai fabşi tsebai fabşi mikog fabşi erser bo üç nomçı açarilar* (HT8 49-51) Ki o Shen-tai fa-shi, Jing-mai fa-shi ve Ming-jue fa-shi ise bu üç öğretmen.’

Uyg. *palun*, Çin. 波菴 *bo lun*, bir Bodhisattva adı, Skr. Sadāpralāpa (Röhrborn 1996: 206). Bolun 波菴 Bodhistva Sadāprarudita/Sadāpralāpa, bu rahip yedi gün yedi gece sürekli ağlayan rahiptir (Frankenhauser 1995: 79-80) → ‘*inçe kaltı palun fabşika barmış teg sugulunçsuz köl kıdıgınta* (HT8 604-606) Şöyle eğer Bo-lun fa-shi’ya varmış gibi kurumayan göl kıyısında.’

Uyg. *pauşın*, Çin. 宝乘 *bao cheng*, bir rahibenin adı (Röhrborn 1996: 251). Baocheng ‘mücevher-araç’ bir manastır adıdır. Burada bir kadının adı olarak gösterilir ve bu kadının ilk ismi ispatlanamamıştır. Bu bağlamda onun Xue Daoheng’in kızı olduğu belirtilir (Frankenhauser 1995: 126). → ‘*bo ikinti ay pauşın atlıg şamnanç erser* (HT8 1611-1612) Bu ikinci ay bao cheng adlı Şamnanç ise.’

Uyg. *pıh e*, Çin. 伯英 *bo ying*, 草书 *caoshu* yazı şeklinin hat ustası (Aydemir 2013: 348). → ‘*pıh e tsi güh tégme bilgeler atı yadıldı* (HT9 813-814) Bo ying ve Zi Yu adlı bilgelerin adı yayıldı.’

Uyg. *pin hua*, Çin. 羲和 *xi he*, güneş arabacısı, bir bilgenin ismi (Aydemir 2013: 292). ‘*pin hua atlıg bilge* (HT9 277) Pin Hua (Xi He) adlı bilge.’

Uyg. *şe... çe-lüin*, Çin. 社杜社 *she du she*, Tang zamanında bir bahçe yetkilisinin adı (Röhrborn 1996: 244). → ‘*şe bağlıg çe-lüin taifu atlıg beg* (HT8 1504-1505) She ailesine bağlı zheng-lun tai-fu adlı bey.’

Uyg. *serçi*, Çin. 薛氏 *xue shi*, bir rahibenin aile adı (Röhrborn 1996: 254). → ‘*serçika çahşapat* (HT8 1654) Xue shi şiksapada.’

Uyg. *ser... güne çeu*, Çin. 薛元超 *xue yuan chao*, İmparator başbakanlığının müdür yardımcısı (Röhrborn 1996: 239). Xue Yuanchao kişi adı, biyografisi JTS ve XTS’de yer almaktadır. Xue Shou’un oğlu ve Xue Daoheng’in torunu olarak gösterilir (Frankenhauser 1995: 121). → ‘*ol kapıgdaki tapıgçı beg ser bağlıg güen çeu* (HT8 1436-1437) O kapıdaki hizmetçi bey Xue ailesine bağlı Yuan-chao.’

Uyg. *ser... güen-çeuşiu*, 薛元超守 *xue yuan chao shou*, bir asilzade ve Xuanzang’ın asistanının adı (Röhrborn 1996: 249). Xue Yuanchao kişi ismi. Biyografisi JTS ve XTS’de yer almaktadır ve bu biyografilere göre, Xue Shou’nun oğlu, Xue Daocheng’in torunu olduğu ve rahibe Baocheng’in yeğeni olduğu ifade edilir (Frankenhauser 1995: 121). → ‘*ser bağlıg güen-çeuşiu atlıg beg* (HT8 1560-1561) Xue ailesine bağlı yuan chao shou adlı bey.’

Uyg. *ser... tauhi*, Çin. 薛道衡 *xue dao heng*, Sui hanedanlığından bir hanedanın adı (Röhrborn 1996: 252). Siyasetçi ve şairdir. Suzhou’daki Fenyin’ne gelmiştir. Ming zamanında onun tarafından koleksiyon haline getirilen bazı eserler vardır (Frankenhauser 1995: 126). → ‘*ser bağlıg tautı atlıg begniş kızı ermiş* (HT8 1616-1618) Xue ailesine bağlı dao heng adlı beyin kızı imiş.’

Uyg. *siçu kui-tig*, Çin. 寺主慧德 *si zhu hui de*, 寺主 *si zhu* ‘manastırının başrahibi, vihāranın başrahibi’ (Mirsultan 2010: 232), 慧德 *hui de* ‘kişi adı’. ‘*siçu kui-tig açarig kelürtüp* (HT10 486-487) Sizhu Huide üstadı getiririp.’

Uyg. *siküen*, Çin. 栖玄 *qi xuan*, Chang’an’dan bir keşişin ismi (Röhrborn 1996: 189). Kişi adı (Frankenhauser 1995: 42). → ‘*yene bar erdi siküen atlıg atlıg nomçı açari* (HT8 76-77) Yine Qi xuan adlı bir öğretmen vardı.’

Uyg. *siung... çüen kan*, Çin. 琮專看 *cong zhuan kan*, burada Siung ve Çüen Kan ayrı ayrı olması gerekirken tercüman yanlış yorumlamış ve tek bir kişi ismi olarak göstermiştir. 上官琮 *shangguan Cong*, Uyg. *siung* için kullanılmıştır. 專看 *zhuan kan*, Uyg. *çüen kan* için kullanılmıştır. Kelime bir hekimin ismi olarak gösterilmiştir. → ‘*siung bağlıg çüen kan atlıg otaçig* (HT9 873-874) Cong ailesine bağlı Zhuan Kan adlı hekim.’

Uyg. *su*, Çin. 雖 *sui*, büyük bir kertenkele türü, rağmen, -dığında, bırakmak (G. 10387). Dietz vd. ise kelimeye ‘rağmen’ anlamını vermişlerdir (2015: 284). Burada bir kişi adı olabilir. → ‘*han su açarika yarın kelgey tēr* (HT5 401-402) Hükümdar Sui öğretmene yarın gelecek, der.’

Uyg. *süen*, Çin. 宣 *xuan*, ilan etmek, duyurmak. Mütercim bu kelimeyi kendinden önceki bir ismin parçası olarak yorumlamıştır (Röhrborn 1996: 246). → ‘*süen han yarlıgın kelürdi* (HT8 1538-1539) Xuan Han fermanını getirdi.’

Uyg. *şape*, 生平 *sheng ping*, birinin tüm hayatı, hayat. Burada bir âlimin ismi olarak gösterilmektedir (Röhrborn 1996: 192). → ‘*yene yme eşidiñ şape atlıg bilge* (HT8 118-119) Yine iştin Sheng-ping adlı bilge görülmemiş derin tefsirleri.’

Uyg. *şentai*, Çin. 神帚 *shen tai* (G. 9819 10594), Xuan-zang’ın öğrencisinin adı (Röhrborn 1996: 188; Frankenhauser 1995: 119). → ‘*kim ol şentai fabşi tsebai fabşi mikog fabşi erser bo üç nomçı açarilar* (HT8 49-51) Ki o Shen-tai öğretmen, Jing-mai öğretmen ve Ming-jue öğretmen ise bu üç öğretmen.’

Uyg. *şi... seu-wi*, Çin. 史蕭銳 *shi xiao rui*, aile ve kişi adı, bir valinin adı (Röhrborn 1991: 239), Xiao Rui biyografisi Jiutangshu ve Xintangshu’da bulunur; O Xiao Yu’nun oğludur ve Taizong’un kızıyla evlenmiştir (Mayer 1991: 131). → ‘*huñ-çeu balık begi şi baglıg seu-wi* (HT7 1404-1406) Heng-zhou şehir komutanı Shi ailesine bağlı Xiao-rui.’

Uyg. *şibtsun*, Çin. 拾樽 *shi zun*, bir bilgenin adı olarak gösterilir (Röhrborn 1996: 233). → ‘*şibtsun atlıg bilgeke yakın barıp* (HT8 1312-1314) Shi Zun adlı bilgeye yakın varıp.’

Uyg. *şou yeu*, Çin. 赏瑶 *shang yao*, bir kralın adı (Aydemir 2013: 284). → ‘*şou yeu atlıg hannıñ* (HT9 233) Shang yao adlı hükümdarın.’

Uyg. *şö-tsua tau-suen lürşi*, Çin. 上座道宣律師 *shang zuo dao xuan lü shi*, Vinaya üstadı Daoxu-an, başrahip. Mütercim buradaki tüm kelimeleri ustanın adı olarak kabul etmiştir (Mirsultan 2010: 253). → ‘*şö-tsua tau-suen lürşi atlıg açarika* (HT10 755-756) Daoxuan Lüshi adlı öğretmene.’

Uyg. *şüin wañ*, Çin. 舜王 *shun wang*, mitolojik bir kahraman, kral (Röhrborn 1991: 190). Yao ve Shun iki mitolojik hükümdardır (Mayer 1991: 59). MÖ. 2255-2205 yılları arasında Çin’de hüküm süren bir monarşinin adı (Aydemir 2013: 326; Frankenhauser 1995: 131-132). → ‘*şüin wañ atlıg han tuşındaki* (HT9 626-627) Shun Wang adlı hükümdar zamanındaki.’

Uyg. *tai pıg*, Çin. 太博 *tai bo*, batı Zhou hanedanlığında bir prens ismi (Röhrborn 1996: 238). Frankenhauser kelimeyi 太们 şeklinde gösterir. Taibo, Batı Zhou prensi Tai’sinin oğludur ve kardeşi Jili lehine hakkında feragat etmiştir (Frankenhauser 1995: 120). → ‘*tai pıg bilgeniñ yañın sözledi peulatu* (HT8 1418-1420) Tai Bo bilgenin düzenlemesini söyledi ve giriş yaptı.’

Uyg. *tasoikau*, Çin. 崔光 *cui guang*, Bodhiruci asistanının adı (Röhrborn 1996: 242; Frankenhauser 1995: 123). → ‘*şi-çuñ tasoikau atlıg beg bitidi* (HT8 1490-1491) Shi zhong Cui Guang adlı bey yazdı.’

Uyg. *tau an*, Çin. 道安 *dao an*, Budist bir keşişin adı (Röhrborn 1996: 204), 释道安 *shi dao an* isminin kısaltılmış şekli, Dharma üstadının önemli bir kişisi (Aydemir 2013: 389). Daoan muhtemelen 4. yüzyılın sonlarındaki en önemli keşişti. Anatapa sūtra’nın 安世高 An Shigao’ya ait çevirileri incelemiş ve Prajna ve Dhyana öğretilerini fotudeng altında incelemiş ve yorumlamıştır (Mayer 2001: 20). *tao* ‘yol, doğru yol’, *an* ‘sükunt, sessizlik, dinlenme, barış’ anlamındadır (Ölmez 1994: 126-127). → ‘*öñre tauan taişi atlıg açari* (HT6 1265) Önce Taoan Taishi adlı öğretmen.’

Uyg. *tau... çelüin*, Çin. 杜正倫 *du zhenglun*, aile ve kişi adı, bir valinin adı (Röhrborn 1991: 238), Du Zhenglun, Jiutangshu ve Xintangshu biyografisinde bulunur

(Mayer 1991: 131). → ‘*kug-çeuü balık begi tau bağlig çeliün* (HT7 1403-1404) Gu-zhou şehir konutanı, Du ailesine bağlı Zheng-lun.’

Uyg. *tauküj*, Çin. 道恭 *dao gong*, bir rahibin adı (Röhrborn 1991: 211). → ‘*suçeu balıklıg taüküj fabşi atlıg açari* (HT7 653-654) Su-zhou şehirli Dao-gong fa-shi adlı öğretmen.’

Uyg. *ten fuñ*, Çin. 天鋒 *tian feng*, tercüman tarafından yanlış yorumlanarak kişi adı olarak gösterilmiştir (Aydemir 2013: 350-351). → ‘*takı yme ten fung atlıg beg* (HT9 826-827) Ve yine Tian Feng adlı bey.’

Uyg. *teu... ši-lün*, Çin. 寶師倫 *dou shi lun*, kişi adı. ‘*teu bağlig ši-lün atlıg beg* (HT10 834) Dou ailesine bağlı Shi lun adlı bey.’

Uyg. *tiegsin*, Çin. 特荐 *te jian*, burada bir Taocu bilgenin adı olarak gösterilir (Röhrborn 1996: 231). → ‘*yene kauşi atlıg bilge tsag kün atlıg bilge tiegsin atlıg bilge i bağlig ikeü bilge birle bilge atın kötürüp* (HT8 1274-1278) Yine Kou Shi adlı bilge Cui Jun adlı bilge Te-jian adlı bilge Yi ailesine bağlı Yi-jiu bilge ile bilge adını görüp.’

Uyg. *too wañ*, Çin. 湯王 *tang wang*, Shang Hanedanlığının efsanevi kurucusunun adı (Röhrborn 1991: 189), Tang (Chengtang) Yin/Shang hanedanlığının kurucusudur (Mayer 1991: 59). → ‘*too wañ vudi atlıg hanlar* (HT7 129) Tang-wang ve Wu-di adlı hükümdarlar.’

Uyg. *tsag kün*, Çin. 崔君 *cui jun* (G. 11917 3269), Kaotik ‘göksel öğretmenin’ isminin ve unvanının kısa şekli (Röhrborn 1996: 231). → ‘*yene kauşi atlıg bilge tsag kün atlıg bilge tiegsin atlıg bilge i bağlig ikeü bilge birle bilge atın kötürüp* (HT8 1274-1278) Yine Kou Shi adlı bilge Cui Jun adlı bilge Te-jian adlı bilge Yi ailesine bağlı Yi-jiu bilge ile bilge adını görüp.’

Uyg. *tsag... tunlii*, Çin. 崔敦 *cuidunli*, Tang döneminde bir bahçe yetkilisinin adı (Röhrborn 1996: 246). → ‘*el açtaçı beg tsag bağlig tunlii* (HT8 1537-1538) Memleket açan bey Cui ailesine bağlı Dunli.’

Uyg. *tsebai*, Çin. 靖邁 *jing mai*, Xuan-zang’ın çeviri akademisinde bir yazarın adı (Röhrborn 1996: 188; Frankenhauser 1995: 119). → ‘*kim ol şentai fabşi tsebai fabşi mikog fabşi erser bo üç nomçı açarilar* (HT8 49-51) Ki o Shen-tai öğretmen, Jing-mai öğretmen ve Ming-jue öğretmen ise bu üç öğretmen.’

Uyg. *tsi güh*, Çin. 子玉 *ziyu*, 草书 *caoshu* yazı şeklinin hat ustası (Aydemir 2013: 348). → ‘*pñh e tsi güh tégme bilgeler atı yadıldı* (HT9 813-814) Bo ying ve Zi Yu adlı bilgelerin adı yayıldı.’

Uyg. *tsien taişi*, Çin. 慈恩大師 *ci en da shi*, Mahāyāna üstadı (Mirsultan 2010: 224). → ‘*tsien taişig* (HT10 369-370) Cien-Dashi.’

Uyg. *tsin hou*, Çin. 秦皇 *qin huang*, Ts’in hanedanlığından bir hükümdarın adı (Aydemir 2013: 330). → ‘*inçip tsin hou atlıg han* (HT9 655-656) Şöyle Qin Huang adlı hükümdar.’

Uyg. *tsin wañ*, Çin. 秦王 *qing wang*, Qin periyodu, Qin hanedanlığı (Aydemir 2013: 390). → ‘*tsin wañ atlıg han üze ayalıp kötrülüp* (HT9 1302-1304) Qin Wang adlı hükümdar ile saygı duyup.’

Uyg. *tso... ka ço*, Çin. 蔣孝璋 *jiangxiaozhang*, burada bilge bir doktorun adı. → ‘*bilge tso bağlig ka ço atlıg otaçığı* (HT9 869-870) Bilge Jiang Xiaozhang adlı hekim.’

Uyg. *tsun*, Çin. 存 *cun*, 'tutmak, korumak, dosyalamak, alıkoymak' gibi anlamları ifade eder. Burada yanlışlıkla bir öğretmenin adı olarak gösterilmektedir (Röhrborn 1996: 194). → '*tsun fabşıta ulatu söki bahşılarnıñ savı erür* (HT8 212-214) Cun üstattan başka eski öğretmenlerin sözüdür.'

Uyg. *tu*... *çeliün*, 杜正伦 *du zheng lun*, bir asilzade ve Xuanzang'ın asistanının adı (Röhrborn 1996: 249; Frankenhauser 1995: 123). → '*tu bağlıç çeliüinte ulatu begler ol üdün kördiler* (HT8 1568-1569) Du ailesine bağlı zheng lun ve beyler o zaman gördüler.'

Uyg. *ürçi*... *şevwañ*, Çin. 尉遲紹宗 *yuchi shao zong*, bir generalin adı (Röhrborn 1991: 228). Yuchi Shaozong Tang dönemi (Jiutangshu, Xintangshu) yıllığında yer almaz (Mayer 1991: 118). → '*anı üçün ulug tavrattaçı ürçi bağlıç şevwañ begke* (HT7 1155-1157) Onun için büyük komutan Yuchi ailesine bağlı Shao zong Bey'e.'

Uyg. *üu*... *çi-ne*, Çin. 于志寧 *yu zhi ning*, bir memurun adı ve Xuanzang'ın asistanı (Röhrborn 1996: 248). Yu Zhining (558-665), Shanxi eyaletinde Gaoling'de doğdu. Güney Hanedanlığı'nın sonunda, Shandong'daki sulh yargıcısıydı. Daha sonra İmparatoriçe Wu'nun yükselmesine gözden düştü ve sürgünde öldü (Frankenhauser 1995: 64). → '*üu bağlıç çi-ne* (HT8 1548) Yu ailesine bağlı zhi ning'

Uyg. *vantsai*, Çin. 曼倩 *man qian*, Han-döneminin edebi ismi (Röhrborn 1996: 221). Manqian Han hanedanlığının edebi kişisidir. Sihirsel güçlere sahip olduğu ve ölümsüzlük meyvesini çaldığı söylenir. Bu edebi ve politik kişinin biyografisi SJ ve HS'de bulunur. (Frankenhauser 1995: 102). → '*vantsai atlıg kedte ertmiş ozmış teg erür* (HT8 1052-1053) Man Qian adlı bilge önceden kurtulmuş gibidir.'

Uyg. *vente*, Çin. 圓定 *yuan ding*, kişi ismi (Röhrborn 1991: 196). → '*ol üdün huñ-fuğtsi şejremdeki siçü vente atlıg açari* (HT7 302-305) O zaman Hong-fu-si manastırındaki başkeşiş Yuan-ding adlı öğretmen.'

Uyg. *vintsoi*, Çin. 問罪 *wen zui*, kelime soruşturmak anlamında olmakla birlikte burada kişi adıdır (Dietz vd. 2015: 380-381). → '*vintsoi leupin atlıg iki beglerin idgalır erdi* (HT5 2478-2480) Wen Zui ve Liao bin adlı iki beyleri gönderirdi.'

Uyg. *vr*... *yig lib*, Çin. 物弋猎 *wu yi lie*, burada bir âlimin ismi olarak gösterilir (Röhrborn 1996: 219). → '*inçe kaltı vr bağlıç yig lib atlıg bilge teg* (HT8 1026-1028) Şöyle eğer wu ailesine bağlı Yi lie adlı bilge gibi.'

Uyg. *vudi*, Çin. 武帝 *wudi*, Zhou Hanedanlığının efsanevi kurucusunun adı (Röhrborn 1991: 189), Wu Zhou Hanedanlığının kurucusunun adı (Mayer 1991: 59). → '*too wañ vudi atlıg hanlar* (HT7 129) Tang-wang ve Wu-di adlı hükümdarlar.'

Uyg. *vu*, Çin. 楊 *yang* (G. 12878), kelime 'kavak, söğüt' (G. 12878) anlamında olsa da burada bir beyin ismidir. → '*vu atlıg beg yerinte* (HT5 28;14) Yang adlı bey yerinde.'

Uyg. *wañki*, 王羲 *wang xi*, ünlü kaligrafya ustasının adı (Röhrborn 1991: 196). → '*oñdınkı süü uruñutu wañki begke bititip pi taş yaratdılar* (HT7 313-316) Sağdaki ordu komutanı Wang-xi Bey'e yazdırıp anıt taş diktiler.'

Uyg. *wañ*... *küintig*, Çin. 王君德 *wang jun de*, saray çalışanının adı; kapıcı, yer gösterici kişinin adı (Röhrborn 1996: 250; 256). Wang Junde'in biyografisi, yirmi dört

hanedan hikâyesinde bulunmamaktadır (Frankenhauser 1995: 126). → ‘içgerü tapıgçı waŋ bağıg küin-tig atlıg beg (HT8 1577-1578) Saray hizmetkârı Wang ailesine bağı Jun de adlı bey.’

Uyg. waŋ tausuŋ, Çin. 王道宗 wang dao zong, üst düzey bir yetkilinin adı (Röhrborn 1991: 225). Daozong Li Daozong’dur (600-653), Jiutangshu ve Xintangshu biyografilerinde bulunur; hükümdarın kuzenlerinden biridir ve hanedanlığın kurucusu Gaozu’nun himayesinde askeri haklar kazanmıştır (Mayer 1991: 114-115). → ‘oyınçı harıdaki oynıçı begler bağıg koŋ-ha waŋ bağıg tausuŋka (HT7 1086-1089) Oyuncu yerdeki oyuncu beylere bağı Jiang xia, Waŋ ailesine bağı Dao zong’a.’

Uyg. waŋ... vinkün, Çin. 王文訓 wangwenxun, bir generalin adı (Röhrborn 1991: 228). → ‘ikinti tavrıtağacı waŋ bağıg vinkün begke yarlıkap (HT7 1157-1159) İkinci komutan Wang ailesine bağı Wen-hun Beye emredip.’

Uyg. wen çıŋ kıçag, Çin. 遠徵義册 yuan zheng xi ce, Şinko Şeli Çince ifadeyi yanlış anlayarak ifadenin tamamını özel ad olarak göstermiştir. Burada sadece xi kelimesi Fu-xi özel adının kısaltılmasıdır ve xi imparator Yao döneminde astronomi bölümündeki bir ailenin adıdır (Ölmez 1994: 210-211). → ‘wen çıŋ kıçag atlıg êligler (HT6 1722-1723) Yuan zheng xi ce adlı hükümdarlar.’

Uyg. wi waŋ, Çin. 韋文 wei wen, 韋王 wei wang, yanlışlıkla iki hükümdarın ismi olarak tercüme edilmiştir (Aydemir 2013: 350). → ‘wi waŋ kiu gen tégme iki hanlar bitiginde sözleyür (HT9 820-821) Wei Wang ve Xiu Jian denilen iki hükümdar kitabında söylüyor.’

Uyg. yeu süŋ, Çin. 姚嵩 yao song, Kumārajıva’nın asistanının adı (Röhrborn 1996: 242). Kişi adı, biyografik verilere göre kendisi hakkında tam bilgi bulunmamaktadır, Kumārajıva’nın asistanının adı (Frankenhauser 1995: 122). → ‘yeu süŋ atlıg beg bitidi (HT8 1486-1487) Yao Song adlı bey yazdı.’

Uyg. yeu waŋ, Çin. 苻姚 fu yao, Eski zamandaki iki imparatorun ismi (Röhrborn 1996: 203). → ‘kaçan yeu waŋ han êl ornuŋa olutukta (HT8 510-511) Ne zaman Fu Yao hükümdar tahta oturduğunda.’

Uyg. yoh ki, Çin. 牙曠 ya kuang, 伯牙 bo ya ve 師曠 shi kuang her ikisi de ünlü iki müzisyen olarak kabul edilir. Fakat çevirmen burada yanlış anlamış ve gerçekte olmayan bir hükümdarın ismi olarak göstermiştir (Aydemir 2013: 291-292). → ‘yoh ki atlıg han (HT9 276) Ya Kuang adlı hükümdar.’

6. Unvan Adları ile İlgili Sözcükler

Uyg. çuŋ-tsi, Çin. 忠子 zhong tsi, zi, eski bir unvan veya onursal başlık (Röhrborn 1996: 238). → ‘törösin atası oğlu çuŋ-tsi téginiğ löüwaŋ atlıg beg atap (HT8 1421-1423) Töresini atası oğlu Zhong-tzi prensi Liang Wang adlı bey (diye) adlandırıp.’

Uyg. fabşı, Çin. 法師 fa shi, Budist bir unvan, Skr. Dharmacarya (Röhrborn 1991: 194). Dharma öğretmeni (Mayer 1991: 49). Metin boyunca yaygın olarak kullanılmaktadır. → ‘suçeu balıklıg tauküŋ fabşı atlıg açarı (HT7 653-654) Su-zhou şehirli Dao-gong fa-shi adlı öğretmen.’

Uyg. fujen, Çin. 夫人 fu ren, kadınlar için unvan (Röhrborn 1996: 253). ‘fujen teŋrimig (HT8 1634) Fu ren efendimi.’

Uyg. *hodi*, Çin. 皇帝 *huang di*, gerçek adı Gao-zu olan imparatorun unvanı (Röhrborn 1996: 251). → ‘*şingeu hodi atlıg apa teŋri êlig kutınıŋ uruŋı ermiş* (HT8 1613-1614) Shen-yao huangdi adlı hazretleri devlet kutunun tohumuymuş.’

Uyg. *kou fabşi*, Çin. 光法師 *guang fa-shi*, *guang* parlak, muhteşem, *fa-shi* Budist unvan, popüler eğitimle uğraşan papaz (Aydemir 2013: 358). → ‘*têtsémiz mahayanike kou fabşi êlginte* (HT9 927-928) Üstadımız Mahāyanika Guang Fa-shi elinde.’

Uyg. *kunçuy*, Çin. 公主 *gongzhu*, prenses, unvan ismi, Eski Uygurcada oldukça yaygın kullanılan bir unvandır. → ‘*ujikta edremlig terken kunçuy teŋrim* (HT8 1780-1782) Edebiyatta erdemli imparatoriçe hazretleri.’

Uyg. *hotaitsi*, Çin. 皇太子 *huang taizi*, veliaht prens (Röhrborn 1991: 196; Mayer 1991: 49). Çince kelimenin Uygurca karşılığı olarak *terken tegin* ‘veliaht prens’ gösterilebilir. → ‘*ol uŋurda terken tegin hotaidasi* (HT7 316-318) O nedenle veliaht prens’, ‘*löö-waŋ beg atın kodup hotai-tsi tēp terken tegin atandı* (HT8 1426-1428) Liang Wang Bey adını bırakıp Huang-tai-zi diye prens (diye) adlandırıldı.’

Uyg. *löö waŋ*, Çin. 梁王 *liang wang*, Liang valisinin adı, unvanı (Röhrborn 1996: 238). → ‘*törösın atası oŋlı çuŋ-tsi teginig löüwaŋ atlıg beg atap* (HT8 1421-1423) Töresini atası oğlu Zhong-zi prensi Liang Wang adlı bey (diye) adlandırıp’

Uyg. *şi-çuy*, Çin. 侍中 *shi zhong*, bir unvan (Röhrborn 1996: 242). → ‘*şi-çuy tasoikau atlıg beg bitidi* (HT8 1490-1491) Shi zhong Cui Guang adlı bey yazdı.’

Uyg. *şingeu*, Çin. 神堯 *shen yao*, gerçek adı Gao-zu olan imparatorun unvanı (Röhrborn 1996: 251). → ‘*şingeu hodi atlıg apa teŋri êlig kutınıŋ uruŋı ermiş* (HT8 1613-1614) Shen-yao huangdi adlı hazretleri devlet kutunun tohumuymuş.’

Uyg. *taitsi*, Çin. 太子 *tai zi*, veliaht prens (Röhrborn 1996: 248-249; Frankenhauser 1995: 124). → ‘*taitsi atlıg beg* (HT8 1557-1558) Tai zi adlı Bey.’

7. Hanedanlık ve Hükümet Dönem Adları ile İlgili Sözler

Uyg. *çekuan*, Çin. 貞觀 *zhen guan*, 627-650 yılları arasındaki hüküm sürülen döneminin adı (Röhrborn 1991: 191). → ‘*çekuan atlıg yılınıŋ tokuz yëgirminç yılka* (HT7 168-169) *Zhen-guan* adlı yılın on dokuzuncu yılına (8 Mart 645)’, ‘*çekuan dien tēgme atın tegşürüp* (HT7 1317-1318) *Zhen-guan* periyod denilen adını deŋiştirip.’

Uyg. *çeu wang*, Çin. 周王 *zhou wang*, Chou hanedanlığının ismi (MÖ. 1122-255) (Röhrborn 1996: 214). → ‘*çeu waŋ atlıg êlig yaroklug iru belgüg kördi* (HT8 894-896) *Zhou Wang* adlı hükümdar ışıklı belirtiyi gördü.’

Uyg. *dien*, Çin. 年 *nian*, yıl, saltanat, dönem, periyot (Röhrborn 1991: 235). Çin. 年 *nian* kelimesi için başka bir örnekte *çekuan atlıg yıl* ‘*zhen guan* adlı periyot’ örneği verilmiştir. Dolayısıyla buradaki *yıl* kelimesi ‘dönem, devir’ anlamında kullanılmıştır. → ‘*çekuan dien tēgme atın tegşürüp* (HT7 1317-1318) *Zhen-guan* dönem denilen adını deŋiştirip’

Uyg. *güidi*, Çin. 魏帝 *wei di*, 220-264 yılları arasındaki Wei hanedanlığının ismi (Röhrborn 1996: 242; Aydemir 2013: 279) → ‘*bo üdte hanme güidi atlıg hanlar üdinte* (HT8 1472-1473) Bu zamanda Han-ming ve Wei-di adlı hanlar zamanında.’

Uyg. *kenke*, Çin. 顯慶 *xian qing*, Gaozong'un ikinci hükümetinin adı (AD. 656-661) (Röhrborn 1996: 213). → '*kenke atlığı yılını başlayuki yılda baştunki edremliğler* (HT8 817-819) Xian-qing adlı yılın başlangıç yılındaki erdemliler.'

Uyg. *suidi*, Çin. 隨帝 *sui di*, Sui imparatoru, Sui hanedanlık ismi (Röhrborn 1991: 215). → '*öyre suidi han elin içgımp* (HT7 812-813) Önce Sui-di hükümdar ülkesini bırakıp'

Uyg. *süi çeü*, Çin. 隨州 *sui zhou*, Sui hanedanlığından bahsedilir ve hanedanlığın bir üyesi olarak karakterize edilir (A.D. 589-618). Fakat çevirmen metinde Xiangzhou'dan dolayı *süi* kelimesine *çeü*'yü (Çin. 州 *zhou*) ekler ve kelimeyi bir eyalet adı olarak gösterir (Röhrborn 1996: 251-252). → '*süiçeü soçeü balıklarığı* (HT8 1615) Sui-zhou ve Xiang-zhou şehirleri.'

Uyg. *tai gep*, Çin. 大業 *daye*, Sui hanedanlığı dönemindeki *daye* periyodu (605-618) (Aydemir 2013: 436). → '*tai gep atlığı yılını adakanta yağı kelip oot kemişdi* (HT9 1797-1798) *Daye* adlı dönemin sonunda düşman gelip ateş etti.'

Uyg. *taito*, Çin. 大唐 *da tang*, Tang hanedanlığı (618-907) (Gabain 1935: 168; Aydemir 2013: 250). → '*bodisatav taito samtso açarınıñ yorıkın ukıtmak atlığı tsi-in-çüen tégme kavi nom bitig* (HT7 2-5) Bodhisattva büyük Tang dönemi Tripitaka'nın başı *acaryanın* tefsirini anlatmak adlı *Ci-en-zhuan* adlı Kavya öğreti kitabı.'

Uyg. *yöküi*, Çin. 永讞 *yong hui*, Yong-hui döneminin adı, Gao-zong hükümet dönemi (650-656) (Röhrborn 1991: 235). Aynı kelime Aydemir tarafından *weküi* şeklinde okunmuştur (HT9 515). → '*yme yöküi atlığı yılını beşinç yılda* (HT7 10-11) Ve Yong-hui adlı yılın beşinci yılında.', *yöküi dien at urduktu* (HT7 1318-1319) Yong-hui dönemi adını verdiğiinde.'

8. Kitap Adları ve Bölümleri ile İlgili Sözcükler

Uyg. *bun*, Çin. 本 *ben*, Çince *ben* 'kök, temel' anlamlarında kullanılmakla birlikte burada 'cilt, fasıl' anlamını ifade eder (Dietz vd. 2015: 367-368) → '*elig bitig bunun odonka tegdökte* (HT5 2261-2262) Elli kitap cildi Hotan'a ulaştığında.'

Uyg. *çenşo*, Çin. 史書 *shishu*, yazı şekli, tarihi kayıt, yıllık (Aydemir 2013: 346). → '*han güen atlığı bitkeçi çenşo bitimekte uzanmakı küküilti* (HT9 803-805) Han Yuan adlı yazar kayıt yazmaktan övgüyle bahsetti.'

Uyg. *çeü-yeg*, Çin. 周易 *zhou yi*, ünlü bir kitabın adı (Röhrborn 1996: 227; Frankenhauser 1995: 111). → '*bo sav keziginte lütsai beg çeü-yeg atlığı bitigdeki savıg tartıp* (HT8 1164-1166) Bu söz yorumunda Lü Cai Bey Zhou yi adlı kitaptaki sözü tartıp.'

Uyg. *çınıñ*, Çin. 研 *yan*, toz gibi öğütmek, küçük parçalara ayırmak (Röhrborn 1996: 191). → '*ay upasi takı yme edgüti çınıñ ujik vyançanlarıg* (HT8 109-110) Ey Upasaka, iyice en küçük parçayı ve heceleri.'

Uyg. *fabhuake*, Çin. 法華經 *fa hua jing*, Saddharmapuñḍarīka-sūtra (Ölmez-Röhrborn 2001: 166). → '*bo tagda oluru yarlıkap fabhuake taipajikeda ulatı ülgüsüz sansız sudurlarıg* (HT3 602-604) Bu dağda yaşayarak Saddharmapuñḍarīka-sūtra, Mahāprajñāpāmītā-Sūtra'dan başka pek çok sūtraları.'

Uyg. *ken lun*, Çin. 顯揚 *xian yang*, halka açık, kamu, kutsal öğretinin şâstrası (Aydemir 2013: 288-289). → ‘*ken lun şastar* (HT9 258) Xian yang şâstra.’

Uyg. *kenyalun*, Çin. 顯揚論 *xian yang lun*, Āryasāsanaprakaraṇa'nın adı (Ölmez-Röhrborn 2001: 138). → ‘*kenyalun tégme* (HT3 100) Xian yan lun denilen (Vyākaraṇa-şâstra)’

Uyg. *kimhoki*, Çin. 金剛經 *jingang jing*, Vajracchedikasūtra, elmas sūtra (HT7 922). → ‘*kimhoki sudurda* (HT7 922) Vajracchedikasūtra, elmas sūtra.’

Uyg. *kiuke*, Çin. 九经 *jiu jing*, dokuz sūtra, Tang hanedanlığının bölünmesinden sonraki dokuz klasik eser (Röhrborn 1996: 252). → ‘*bo beg edgüti ötgürmiş ol kiuke samşi atlıg bitiglerig* (HT8 1624-1626) Bu bey iyice açıklamış o Jiu Jing ve San-shi adlı kitapları.’

Uyg. *küen*, Çin. 卷 *juan*, kâğıt rulosu, bir kitap, bir bölüm, bir doküman (Aydemir 2013: 416). → ‘*samtso açari lahkida erken otuz küen varçi lun atlıg nyanaprastan abidarimig agtaru tükep* (HT9 1632-1635) Tripitaka üstadı Luoyang'dayken otuz bölüm Fa Zhi Lun adlı Abhidharma-jñānaprasthānaşâstra çevirerek bitirip’, ‘*küen tegziñç* (HT10 516) bölüm.’

Uyg. *limen lun*, Çin. 理門論 *limenlun*, Skr. Nyāyadvāratāra śâstra (Ölmez 2002: 213). → ‘*limen lun* (HT2 31) Nyāyadvāratāra śâstra.’

Uyg. *peu*, Çin. 表 *biao*, imparatora bir kitap sunmak (G. 9114), giriş yapmak (Röhrborn 1996: 238). → ‘*tai piğ bilgeniñ yañın sözledi peulatu* (HT8 1418-1420) Tai Bo bilgenin düzenlemesini söyledi ve giriş yaptı.’

Uyg. *samtso*, Çin. 三藏 *sanzang*, sūtra, vinaya ve şâstra'dan oluşan Budist külliyat, Tripitaka (Aydemir 2013: 250), Skr. Tripitaka (Gabain 1935: 168). → ‘*bodisatav taito samtso açarinuñ yorikin ukıtmak atlıg tsi-in-çüen tégme kavi nom bitig* (HT7 2-5) Bodhisattva büyük Tang dönemi Tripitaka'nın başı ācāryanın tefsirini anlatmak adlı Ci-en-zhuan adlı Kavya öğretisi kitabı.’

Uyg. *suksu*, 史 *shi*, tarih, tarih kitabı (Röhrborn 1996: 258). → ‘*buzırgu öñlüg suksu bitiglerig bilgeli tauşi nomın adırtlıg ukgalı* (HT8 1774-1776) Açık sarı renkli tarih kitaplarını bilmek için dao rahipleri öğretiyi anlamak için toplandılar.

Uyg. *sukşu*, Çin. 蚌素 *fensu*, 俗事 *su shi*, Röhrborn 蚌素 *fensu* sözünü ‘cenaze töreni kitapları’ olarak tanımlar (1996: 231). Budizm ile ilgili olmayan kitaplar, Konfüçyüsçü ve Taocu kitaplar (Ölmez 1994: 144). → ‘*kim ol sukşu bitiglerdeki tokuz akıntaki şastrlarig bo nomka okşatsar* (HT6 1376-1378) Dahası o, Konfüçyüsçü ve Taocu kitaplardaki dokuz (felsefi) akımdaki şâstraları bu öğretille karşılaştırırsam’, ‘*taş puran suksu bitiglerig* (HT8 1287-1288) Efsaneleri ve dindışı kitapları.’

Uyg. *süö*, Çin. 序 *xu*, Uyg. *süö*, 序 *xu*, seri, önsöz. Burada bir yazmanın varyantı ya da 叙 *xu* rapor anlamı da olabilir (Röhrborn 1996: 193). → ‘*süö yaratmışdın başlanur* (HT7 8-9) Önsöz yazılmasından başlanır.’

Uyg. *varçi lun*, Çin. 發智論 *fa zhi lun*, Abhidharma-jñānaprasthānaşâstra (Aydemir 2013: 416). → ‘*samtso açari lahkida erken otuz küen varçi lun atlıg nyanaprastan abidarimig agtaru tükep* (HT9 1632-1635) Tripitaka üstadı Luoyang'dayken otuz rulo Fa Zhi Lun adlı Abhidharma-jñānaprasthānaşâstra çevirerek bitirip.’

Uyg. *taipipaja lun*, Çin. 大毘婆沙 *da pi po sha*, Mahāvibhāṣā śāstra (Aydemir 2013: 417). → ‘*basa taipipaja lun tégme mahavaibaş şastar agtaru* (HT9 1635-1637) Sonra da pi po sha adlı Mahāvibhāṣā śāstra’yı çevirip.’

Uyg. *taipajike*, Çin. 大般若經 *dai ban ruo jing*, Mahāprajñāpāmitā-Sūtra (Ölmez-Röhrborn 2001: 166). → ‘*bo tagda oluru yarlıkap fabhuake taipajikeda ulatı ülgüsüz sansız sudurlarig* (HT3 602-604) Bu dağda yaşayarak Saddharmapuṇḍarīka-sūtra, Mahāprajñāpāmitā-Sūtra’dan başka pek çok sūtraları.’

Uyg. *tsauşo*, Çin. 草書 *caoshu*, yazı şekli, kursiv yazı (Aydemir 2013: 347-348). → ‘*güivü atlıg beg tsauşo bitigüçiler* (HT9 805-806) Wei Wu adlı bey kursiv yazı yazıcılar.’

Uyg. *tsi-in-çüen*, Çin. 慈恩傳 *ci en zhuan*, Xuan zang biyografisinin başlığı (Gabain 1935: 168; Röhrborn 1991: 185). → ‘*bodisatav taito samtso açarinuñ yorikın ukıtmak atlıg tsi-in-çüen tégme kavi nom bitig* (HT7 2-5) Bodhisattva büyük Tang hanedanlığı Tripitaka’nın başı acāryanın tefsirini anlatmak adlı Ci-en-zhuan adlı Kāvya öğretici kitabı.’

9. Saray ya da Ev Bölümleri ile İlgili Sözcükler

Uyg. *çekür*, Çin. 相輪 *xiang lun*, stüpanın üstündeki halkalar veya diskler (Röhrborn 1991: 246; Mayer 1991: 145). Bununla birlikte aynı kelime Röhrborn tarafından 輪奐 *lun huan* (G. 7476 5078), Stüpa-danteli, gösteriş, görkem (Röhrborn 1996: 245) şeklinde de açıklanır. → ‘*ëtiği yaratığı çekürü amtıkaka sökike oğşamaz* (HT8 1516-1517) Süslemesi ve dantelleri şimdikine ve öncekine benzemez.’

Uyg. *çığ*, Çin. 宅 *zhai*, ev (Röhrborn 1991: 230). → ‘*sin koyın künke inançları tapıgıçılari birle ünüp eski çığta tünedi* (HT7 1199-1201) Xin koyun gününde inananlar ile çıkıp eski evde geceledi.’

Uyg. *inkog*, Çin. 行宮 *xing gong*, gezen köşk, gezici köşk (Dietz vd. 2015: 283). Burada Uyg. *inkog*, Çin. 行宮 *xing gong* kelimesi aynı zamanda Uygurca *yorıgu kay ordo* ‘gezici köşk’ olarak da Türkçeye çevrilmiştir. → ‘*inkog atlıg yorıgu kay ordota teginür tēp* (HT5 387-388) Xing gong adlı gezici köşke ulaşır diye’

Uyg. *kay*, Çin. 行 *xing*, sokak, cadde. Burada Çin. 行宮 *xing gong* kelimesini açıklamak için *yorıgu kay* şeklinde kullanılmıştır (Dietz vd. 2015:283). → örnek için bk. Uyg. *inkog*.

Uyg. *künçisi*, Çin. 供子 *gong zi*, 供 *gong* kemer (Aydemir 2013: 340). → ‘*ol pi taş evi yme ükşürü künçisilig iki kat tirgöklüg* (HT9 761-762) O yazıt taşının birden çok kemerli iki kat sütunlu.’

Uyg. *küün*, Çin. 闔 *kun*, iç saray, 後宮 *hou gong* iç saray, arka saray, kadınların yaşadığı saray (Röhrborn 1991: 228-229). → ‘*küunte tiktürgeli köñülke yarağı teg körkle bolzun* (HT7 644-645) İç sarayda yaptırmak için istediği güzellikte olsun.’

Uyg. *lanhan*, Çin. 欄杆 *langan*, parmaklık, korkuluk (Ölmez-Röhrborn 2001: 184) olarak tanımlanan kelime aynı zamanda ‘bariyer, korkuluk, eşik’ anlamındaki 檻 *xian* kelimesi de kullanılır (Ölmez-Röhrborn 2001: 162). → ‘*yëtirer mañ turkı yerte ëdiz lanhan tartmış ol... kişiler lanhan taştırtı yügürürler* (HT3 900-903) Her yedi adım uzaklığa yüksek bir parmaklık çektiler... kişiler parmaklıkların dışında yürüyüp.’

Uyg. *lau*, *lou*, Çin. 樓 *lou*, üst kat, iki katlı ev (Röhrborn 1991: 201). → ‘*kat kat laulug* (HT7 406) Birkaç katlı’, ‘*kaydaki ulug lou* (HT7 1170) Köydeki büyük kat’

Uyg. *lu*, Çin. 樓 *lou*, çok katlı bina (Ölmez-Röhrborn 2001: 161). → ‘*yakmış lularını basgoklayı ornaşmış* (HT3 533-534) Kaşlarla donatılmış köşkerleri dağların dorukları gibi yerleştirilmiş.’

Uyg. *lim*, Çin. 梁 *liang*, kiriş, direk (Ölmez-Röhrborn 2001: 161). → ‘*limleri* (HT3 536) kirişleri.’

Uyg. *pinme*, Çin. 艷 麗 *pi meng*, çatı kirişi (Ölmez-Röhrborn 2001: 163). → ‘*pinme* (HT3 542) [mahya] kirişleri.’

Uyg. *pulañ*, Çin. 步廊 *bu lang* (Shogaito 1986: 97), koridor, dinlemelik, fuaye (Ölmez-Röhrborn 2001: 161). → ‘*pulañları* (HT3 529) koridorları’, ‘*terken tegin hatunu birle pulañ tegzinü yoritılar* (HT7 1231-1233) Hükümdar ve hatunu koridorda yürüdüler.’

Uyg. *tagçu*, Çin. 托柱 *tuo zhu*, kolon (Ölmez-Röhrborn 2001: 162). → ‘*oyuglug tagçuları* (HT3 539) oymalı kolonları.’

Uyg. *taikieg-ten*, Çin. 太極殿 *taiji dian*, salon ismidir (Röhrborn 1991: 235), saray kenti içindeki merkezi salon (Mayer 1991: 126-127). Çince kelimenin Uygurca tam karşılığı *ertingü ulug yaylık* ‘çok büyük yazlık saray’ olarak verilmiştir. → ‘*taikieg-ten atlıg ertingü ulug yaylıkta* (HT7 1312-1313) Taiji dian denilen çok büyük yazlıkta.’

Uyg. *tsıñ*, Çin. 層 *ceng*, binanın katları (Ölmez-Röhrborn 2001: 145). → ‘*tsıñları katları* (HT3 241-242) katları.’

Uyg. *tsi*, Çin. 懷 *cui*, dar kiriş, çatı kirişi (Ölmez-Röhrborn 2001: 163). → ‘*yaltrıka adırtlıg tsi* (HT3 544-545) Yüzeyleri incelikli, çatı kirişi.’

Uyg. *yegdi*, Çin. 掖庭 *ye ting*, cariyeler için bir saray adı (Röhrborn 1991: 245), yan saray, arka saray (Mayer 1991: 144). → ‘*öñdün ordodaki yegdi ordo başlap* (HT7 1634-1635) Önceki saraydaki ye ting saray başlayıp.’

10. Meslek Adları ile İlgili Sözcükler

Uyg. *kaiken lüşi*, Çin. 戒贤律師 *jie xian lü shi*, 戒贤 *jie xian* özel bir isim, 律師 *lü shi* ise ‘avukat’ anlamındadır (Ölmez-Röhrborn 2001: 155). → ‘*kaiken lüşi tégme şilabadre açarı* (HT3 395-396) [Çince] Jie xian lü shi adlı şilabhadra ācārya.’

Uyg. *bahşi*, Çin. 博士 *bo shi*, profesör, âlim, bilgin, üst düzey akademisyen (Röhrborn 1991: 211). Uygur metinlerde oldukça yaygın olarak kullanılır. → ‘*ol açarılarnıñ söki bahşılardıña buşi bérmiş erti* (HT7 668-670) O Acāryaların eski üstadlarına sadaka vermişti.’

Uyg. *bahşi tetsê*, Çin. 师贄 *shi zi*, bir usta yardımcısı, 师贄相承 *shi zi xiang cheng* (Röhrborn 1996: 221), ‘*neñ bahşig tetsêg örletmedin* (HT8 1064-1065) Asla öğretmeni kızdırmadan.’

Uyg. *pan-şui-tsau*, Çin. 班倕巧 *ban chui qiao*, marangoz ustası (Röhrborn 1991: 200; Mayer 1991: 75) anlamındadır ve Çince kelimenin Uygurca karşılığı *ıgaççı* ‘ağaççı, marangoz’dur. → ‘*bedizi tükel pan-şui-tsau (-kau?) atlıg ıgaççı étmiş teg* (HT7 393-395) Resmi güzel Ban-chui-qiao adlı marangoz yapmış gibi.’

Uyg. *puşia*, *pugya*, Çin. 僕射 *pu ye*, *pu she*, üst düzey hizmetkâr, sekreter başı, yazı işlerinden sorumlu memur (Röhrborn 1991: 246), *shangshu youpuye* ‘devlet işleri daire

başkanlığı yönetici yardımcısı' anlamındadır ve ayrıca imparatorluk sekreteryasının başı olarak gösterilir (Mayer 1991: 146). → 'iki süö(ü)g bitkeçiler uluğu oñ koldıñkı puşia hınam balıktaki öge çüö bağığ süi(n)lo atlıg begke bitittürti (HT7 1659-1662) İki sekreter başı sağ taraftaki Pu-ye, He-nan şehrindeki bilge Chu ailesine bağlı Sui-liang adlı beye yazdırdı.', 'bo tıltagın sol koltıñkı pugya enkuğ balık begi (HT8 300-302) Bu sebeple sol koldaki Pu-ye Yan-guo şehir beyi.'

Uyg. siçü, Çin. 寺主 *si zhu*, tapınak ustası, başkeşiş (Röhrborn 1991: 196). Sangang'dan biridir (Mayer 1991: 111). → 'ol üdün huñ-fuğtsi seņremdeki siçü vente atlıg açari (HT7 302-305) O zaman Hong-fu-si manastırındaki başkeşiş Yuan-ding adlı öğretmen.'

Uyg. situ, Çin. 司掾 *situ*, Chou hanedanlığında eğitim bakanı (Ölmez 1994: 151). → 'çao kuğ balıklıg situ öge (HT6 1394) Zhao-gong şehriden Situ Öge.'

Uyg. şenşi, Çin. 禪師 *chanshi*, üstat, meditasyon ustası, öğretmen (Aydemir 2013: 469). → 'küilim küiwen atlıg şenşi açarılar (HT9 2124-2125) Hui Lin ve Hui Yuan adlı öğretmenler.'

Uyg. taişi, Çin. 太師 *tai shi*, büyük öğretmen, şef tarihçi, şef astrolog (Röhrborn 1991: 265). → 'küilip taişi ödiğ alıp tavgaç tilinçe yaratmış (HT7 2173-2174) Hui-li baş tarihçi raporu alıp Çince yazdı.'

Uyg. tauşi, 道士 *dao shi*, Dao, Daoizm, muhtemelen Dao rahibi (Röhrborn 1996: 258). → 'buzırgu öñlüğ suksu bitiglerig bilgeli tauşi nomın adırtılıg ukğalı (HT8 1774-1776) Açık sarı renkli tarih kitaplarını bilmek için dao rahipleri öğretiyi anlamak için toplandılar.'

Uyg. tenşi, Çin. 天使 *tian shi*, imparatorluk habercisi (Aydemir 2013: 360). → 'tenşilarıg ıdıp (HT9 954) Habercileri gönderip.'

Uyg. têtsé, Çin. 弟子 *dizi*, 'öğrenci' anlamındadır ve Uygurcada oldukça yaygın kullanılır. → 'arok têtsélarıg erdinilig otrugka körkitür erdi (HT7 1941-1943) Yorgun öğrencileri mücevher adasına gönderdi.'

Uyg. toyın, Çin. 道人 *daoren*, rahip, Budist rahip. *toyın* sözü HT5'te 苾焯 *bi chu* (Dietz vd. 2015: 308) şeklinde yazılmakla birlikte Uygurca metinde *toyın* olarak gösterilmiştir. → 'bahşılar toyınlar (HT5 876-77) Öğretmenler, rahipler'

Uyg. tsıy, Çin. 窮 *qiong*, gök, cennet, mevki, pozisyon (Aydemir 2013: 262). → 'édiz tsıy (HT9 76-77) Yüksek mevki.'

Uyg. vu-huu, Çin. 武侯 *wu hou*, güvenlik, polis müfettişi (Röhrborn 1991: 228), polis müfettişi, alay denetçisi (Mayer 1991: 119). → 'vu-huu atlıg beg (HT7 1166) Wu-hou adlı bey.'

11. Ölçü Adları ile İlgili Sözcükler

11.1. Zaman Adları

Uyg. bou, Çin. 戊 *wu*, on kökün 天千 *tian qian* beşincisi (G. 12792). → 'bou beçin künge (HT7 966) Wu ve maymun günde', 'bou küskü künte tsınsi seņremde terken tégın kutı atanu yarlıkamış üçün (HT8 1429-1431) Wu ve sıçan gününde Ci-en-si manastırda prens saadeti adlandırılıp hükmettiği için.'

Uyg. *ir*, Çin. 乙 *yi*, on kökün 天千 *tian qian* ikincisi (G. 5341). → ‘*yay beşinç ayın ir tavışgan künke* (HT7 1789-1791) Yazın beşinci ayın *yi* ve tavşan gününe’

Uyg. *ki*, Çin. 己 *ji*, on kökün 天千 *tian qian* altıncısı (G. 921). → ‘*ki tavışgan künke* (HT7 811) *ji* tavşan gününe.’

Uyg. *ki*, Çin. 庚 *geng*, on kökün 天千 *tian qian* yedincisi (G. 6001). → ‘*üçünç ay ki bēçin künke* (HT8 1063-1064) Üçüncü ay *geng* ve maymun kününe.’

Uyg. *ki-luu*, Çin. 庚龍 *geng long*, 庚 *geng* on kökün 天千 *tian qian* yedincisi, 龍 *long* ejderha (7479), gün ismi. → ‘*ki-luu künke iş yumuş bütürdeçi begler arasın*ta (HT7 323-325) Gen ve ejderha gününde iş bitirecek beyler arasında.’

Uyg. *kim*, Çin. 今 *jin*, şimdi (G. 2027). → ‘*kim men yat ellig toyın atın eşid tökte* (HT5 272-273) Şimdi ben yabancı elli rahibin adını işittimimde.’

Uyg. *küi*, Çin. 癸 *gui*, on kökün 天千 *tian qian* biri (G. 6453). → ‘*ikinti kün küi tavışgan künke* (HT7 1423-1424) İkinci gün *gui* ve tavşan gününe.’, ‘*küi tavışgan künke liu süen bahşı atlıg beg* (HT8 1392-1393) *Gui* ve tavşan güne *Liu Xuan fa-shi* adlı Bey.’

Uyg. *pe*, Çin. 丙 *bing*, on kökün 天千 *tian qian* üçüncüsü (G. 9295). → ‘*kēnkē atlıg yılını başlayukı yılın*ta yaz ram ay *pe bars künke* (HT8 1412-1414) *Xian-qing* adlı yılın başlangıç yılında yazın Ram ay, *bing* ve kaplan gününde.’

Uyg. *sin*, Çin. 辛 *xin*, on kökün 天千 *tian qian* sekizincisi (G. 4564). → ‘*sin koyın künke* (HT7 1199) *Xin* ve koyun gününde.’

Uyg. *ti*, Çin. 丁 *ding*, on kökün 天千 *tian qian* dördüncüsü (G. 11253). → ‘*kış onunc ay ti takıg künke* (HT8 424) Kışın onuncu ay *ding* ve tavuk gününde.’

Uyg. *toñçı*, Çin. 冬初 *dong chu*, kış başlangıcı olarak gösterilmekle birlikte Dietz vd. Uyg. *toñçı* kelimesini Çin. 冬支 *dong zhi* (G. 12246 1873) gün dönümü olarak da belirtir (2015: 295). → ‘*kış başlağı toñçı aydın* (HT5 592-593) Kış başlangıcı *dong chu* aydan.’

Uyg. *zim*, Çin. 壬 *ren*, on kökün 天千 *tian qian* dokuzuncusu (G. 5610). → ‘*zim luu künke yarok levlig* (HT8 1530) *ren* ve ejderha gününe parlak lu.’

11.2. Uzunluk ve Ağırlık Adları

Uyg. *çig*, Çin. 尺 *chi*, Çinde bir ölçü, ayak, metenin üçte biri (Ölmez-Röhrborn 2001: 174). → ‘*çig* (HT3 754) ayaktır’, ‘*vrharnıñ ülgüsü edizi üç yüz çig ukıtgalır üçün* (HT7 1617-1619) Vihāranın ölçüsü, yüksekliği üç yüz ayaktı.’

Uyg. *tsiñ*, Çin. 升 *sheng*, bir ölçü birimi, on合 *ko*’ya eşit bir ölçü birimi, ağırlığı bir斤 *jin*’e eşit bir ölçü birimi (G. 9879; Ölmez-Röhrborn 2001: 158). → ‘*bir tsiñ* (HT3 481) bir *sheng*.’

Uyg. *tsun*, Çin. 寸半 *cun ban*, 寸 *cun* çok küçük bir ölçü birimidir ve 0.1尺 *chi*’ye ve 3,333 cm.’ye eşittir. Burada bir cun ve yarısı yani 1,5 cun ifade edilmektedir. Uyg. *sınar* kelimesi ‘yön’ anlamında olmasıyla birlikte burada bu ölçü birimi için kullanılmıştır (Dietz vd. 2015: 308). → ‘*uzunı bir sınar tsun öñi sarıggıl küniñe yaruk ün*er (HT5 873-876) Uzunluğu bir buçuktur. Rengi sarımsıdır. Belirli günlerde parlaktır.’

11.3. Belgisiz Sayı Adları

Uyg. *şoñ*, Çin. 雙 *shuang*, çift, birkaç (Röhrborn 1991: 254). → ‘*amtı beleg ötüğüm bir şoñ yürün böz* (HT7 1869-1871) Şimdi hediyem birkaç beyaz pamuk parçası.’

12. İbadet ile İlgili Sözcükler

Uyg. *bati*, Çin. 跋陀 *batuo*, Buddhahadra (Aydemir 2013: 436). → ‘*yene bati samtso yme bo orunta dyan olurup ertdi* (HT9 1794-1795) Yine Buddhahadra Tripitaka bu yerde yoğunlaşmaya oturup geçti.’

Uyg. *buşi*, Çin. 布施 *bu shi*, sadaka, Budist sadaka. Burada dikkat çeken *bu* kelmesidir ve anlamı ‘bez, pamuk, para’ anlamındadır. Eski Uygurcada oldukça yaygın kullanılan bir kelimedir. → ‘*ol açarılarnıñ söki bahşılardıña buşi bermiş erti* (HT7 668-670) O âcâryaların eski üstadlarına sadaka vermişti.’

Uyg. *bursañ*, Çin. 佛僧 *fu seng*, ‘cemaat, Budist topluluk’ anlamındadır ve Uygurcada oldukça yaygın kullanılmaktadır. → ‘*sejremdeki bursañlarka* (HT5 992-993) Cemaatteki rahiplere.’

Uyg. *çayşı*, Çin. 齋 *zhai*, dharma yemeği, keşiş yemeği, Uyg. *şı* açıklaması net olmadığı için burada yazılmamıştır. Bu konuda Ölmez ‘zaman’ anlamındaki Çin. 時 *shi* olabileceğini ifade eder. (1995: 134 dipnot 59). → ‘*nomlarığ bir çayşı ertmişde* (HT7 1345) Öğretileri, keşiş yemeği bittiğinde.’

Uyg. *çın*, Çin. 眞 *zhen*, doğru, gerçek G. 589. → ‘*çın kærtü tözde* (HT7 127-128) Gerçek esasta’

Uyg. *çınju*, Çin. 眞如 *zhen ru* (Shogaito 1986: 97), Skr. *bhūtatathatā*. Eski Uygurcada oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. → ‘*çın kærtü çınju tégme erdükteg kærtü töz üze didimlenip* (HT8 1864-1866) Gerçek *zhen ru* denilen öylesine gerçek esas ile taçlanıp.’

Uyg. *kimşu*, Çin. 錦舒 *jinshu*, 霞焕錦舒 *xiahuan jinshun* (G. 4201 5083 2068 10044) Budacı olmayan dünyevî inanışlara görüşlere sahip (Ölmez 1994: 164). → ‘*anı eşidip swyr k.. kimşu tégme taş savka ked... begler* (HT6 1493-1494) Bunu işitip Swyr k... Jinshu denilen başka inanışa bağlı beyler.’

Uyg. *savşey*, Çin. 小乘 *xiaocheng*, küçük taşıt, Hīnayāna mezhebi anlamındadır ve Uygurcada oldukça yaygın kullanılan bir kelimedir. Kelimenin bazen Uygurca karşılığı da verilmektedir. → ‘*savşey nomug* (HT7 161-162) Hīnayāna öğretiyi.’

Uyg. *suksu*, Çin. 浇俗 *jiao su*, dünyevi kötülük, günah (Röhrborn 1995: 263). → ‘*ıdok arıg nomta öngrekiler suksu sav üze yañılmış üçün* (HT8 1887-1889) Kutsal öğretilerde öncekiler *jiaosu* söz ile yanıldığı için.’

Uyg. *taifo-teñ*, Çin. 大方等 *da fang deng*, Skr. Mahāvaiṣṭya-Sūtra (Röhrborn 1996: 216-217). → ‘*bo uluşta taifo-teñte ulatı mahayan nomlarığ üküş kēñürtdi* (HT8 948-950) Bu halk arasında Mahāvaiṣṭya-Sūtra ve Mahāyāna-Sūtra çok yayıldı.’

Uyg. *taışıñ*, Çin. 大乘 *dacheng*, Mahāyāna öğretisi. Uygur metinlerinde oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. → ‘*yene taışıñ nomug sevmeki amramakı üze* (HT8 1058-1059) Yine Mahāyāna öğretiyi sevmesi üzerine.’

Uyg. *tantsi*, Çin. 谈子 *tantsi*, 妄谈 *wangtan* (G. 12503 10656) yalan yanlış konuşma, boş ve gereksiz konuşma anlamındaki kelime için kullanılmıştır. 谈 *tan*

'konuşmak' anlamında olup 子 *tsi* de 'çocuk, oğul, tohum, kök' gibi çeşitli anlamlara gelir. Burada 谈 *tan* söz anlamında kullanılmıştır (Ölmez 1994: 146). → 'bo sav erser tanti yanlık ezüg sav tetir (HT6 1383-1384) Bu söz ise boş, yalan yanlış bir sözdür.'

Uyg. *taçcuñ*, Çin. 道場 *daochang*, yüce, hakikat noktası, bodhimañdala, daire ya da aydınlanma yeri (SH 416a, Tokyürek 2018: 772). → 'iki ügüz arasına taçcuñ kılguluk aglak orun yaratıp (HT5 29; 10-13) İki nehir arasında yüceltip ıssız yer oluşturup'

Uyg. *tsuy*, Çin. 罪 *zui*, günah, Uygurcada oldukça yaygın bir kullanıma sahiptir. → 'uçsuz kırıksız tsuyumuznu dört köñül üze alka yarlıkadı (HT7 1526-28) Uçsuz bucaksız günahımızı dört gönül ile yok edip merhamet etti.'

Uyg. *vam*, Çin. 梵 *fan*, Brahma (G. 3403), Ölmez çalışmasında kelimeyi 梵 *fan* şeklinde gösterirken (1995: 118), Röhrborn *vam* kelimesinin açıklaması için 唎贊 *bai zan* (G. 8566 11532) 'ezberden ve övgü ile söylemek' anlamın verir (Röhrborn 1991: 227). → 'yid yıpar hua çeçek tutup vam kulu basa yorıdılar (HT7 1136-1138) Kokular ve çiçekler tutarak överek yürüdüler.'

Uyg. *yin yañ*, Çin. 陰陽 *yinyang*, yin yang öğretisi. Röhrborn 二仪 *er yi* (G. 3363 5455) iki ilke olarak açıklar (1991: 251). → 'yin yañ birle (HT7 1780) Yinyang ile.'

Uyg. *yuñ*, Çin. 用 *yong*, faydalı, kullanışlı, güçlülük (G. 13449). → 'elin uluşın amırtgurup yuñlap (HT7 2025-2026) Memleketi sakinleştirip güçlendirip.'

Uyg. *uzik*, Çin. 字 *zi*, hece, karakter, kelime (G. 11910). → 'anta basa neçe uzikke alplanmakka tükellig begler erser (HT7 1139-1141) Ondan sonra ne kadar heceye güçlenmeye mazhar beylerse.'

13. Anıt Mezar ile İlgili Sözlere

Uyg. *pi*, Çin. 碑 *bei*, büyük taş tablet, dikili taş, anıt mezar (Aydemir 2013: 252). Çince kelimenin Uygurca karşılığı olarak taş 'taş, anıt' kelimesi kullanılmıştır. Bununla birlikte *pi taş* ifadesi HT3'te kitabeye sahip bir sütunu ifade etmesinden dolayı 'sütun taş' anlamındaki 石柱 *shi zhu* kelimesiyle de gösterilir (Ölmez-Röhrborn 2001: 149). → 'pi taş turur (HT3 321) taş yazıttır.', 'ol stupnıñ küntün yıñak iki pi taş yaratıp (HT7 1655-1657) O stüpanın doğu yönüne iki anıt dikip', 'bo pi taşdaki savlarığ ukıtadaçı (HT8 1519-1520) Bu anıttaki sözleri anlatacak.'

14. Araç Gereç ile İlgili Sözlere

Uyg. *azan*, Çin. 座 *zua*, koltuk, minber (Ölmez-Röhrborn 2001: 170). → 'sen amtı bolgay azan üze agtınıp sudur agılıkgı nomlagıl tıp tedi (HT3 673-675) Sen şimdi minber üzerine çıkıp sütra hazinesini vaaz et, diye söyledi.'

Uyg. *biir*, bit, *pir*, Çin. 笔 *bi*, kalem, fırça (Aydemir 2013: 271). → 'köñülümüz piirli mekeli sözlegüsüz ol (HT7 1906-1907) Gönlümüz fırça ve mürekkep ile açıklanamaz.', yene yığılıp ondıñki süü uruñutı wañ-ki begke bititip pi taş yaratdılar (HT7 313-316) Yine toplanıp sağdaki ordu komutanı Wang-xi Bey'e yazdırıp anıt taş diktiler.'

Uyg. *çeü*, Çin. 柩 *chou*, cezalandırma aracı, kelepçe (Röhrborn 1991: 214). → 'öñtün süülep egirip çeü töñürge üze kınap (HT7 778-780) Doğuya ordu gönderip, çevreleyip kelepçe ve tahta boyunduruk ile cezalandırıp.'

Uyg. *fenkin*, Çin. 襟袖 *jin xiu*, ön yen, yakanın kenarı (Röhrborn 1996: 251). → ‘*fenkin etekin ölüti*’ (HT8 1598) Ön tarafın kenarını ıslattı.’

Uyg. *çoş san*, Çin. 幢伞 *chuang san*, afiş ve şemsiye (Aydemir 2013: 320). → ‘*çoş san toğlar*’ (HT3 382) Gölgelekli tuğlar’

Uyg. *fuş*, Çin. 封 *feng*, mühür (Dietz vd. 2015: 328). → ‘*fuşlamış tamgalamış bitig eltü kelti*’ (HT5 1315-1316) Mühürlemiş, damgalamış kitap iletip getirdi.’

Uyg. *jünkim*, Çin. 壬錦 *ren jin* (Shogaito 1986: 139), 壬 *ren* ‘mükemmel, ünlü, sanatlı’, 錦 *jin* ‘bir tür ipekli kumaş’ anlamındadır (G. 2068 5610). → ‘*kim ol jünkim bedizlig şıñlar balık yañlıg luu yañlıg*’ (HT7 1108-1109) Ki o broker boyamalı araçlar balık gibi ejderha gibi.’

Uyg. *kap*, Çin. 夾 *jia*, paket, konteyner (Röhrborn 1991: 260). → ‘*yene iki böz bir kap ridivid sudur şlokın idmiş*’ (HT7 2072-2073) Yine iki kumaş, bir paket Rddhidvidhi-Sütra şiiri göndermiş.’

Uyg. *kapsi*, Çin. 盒子 *hezi*, küçük kutu (Röhrborn 1991: 250). → ‘*bir yaña altun kapsi kelürüp*’ (HT5 27; 7-8) Bir fil altın kutu getirip’, ‘*kapsi patir içinte*’ (HT9 1598) Kutu, dilenci kâsesi içinde.’

Uyg. *kapan*, Çin. 盤 *pan*, tabak, tepsi (Aydemir 2013: 342). → ‘*arzi ayası teg açok kapanı üze*’ (HT9 767-768) Rşi eli gibi açık tabağı ile.’

Uyg. *katsi*, Çin. 架子 *jia zhi*, çerçeve, iskelet (Aydemir 2013: 410). → ‘*katsi sarı monçuk*’ (HT9 1597) Çerçeve, sarı mücevher.’

Uyg. *lugçuin*, Çin. 甌 *zhuan*, tuğla (Ölmez-Röhrborn 2001: 145). → ‘*ol üdin samtso açarı kentü özi sabdıçta luşsita lugçuin yüdüp taşudı*’ (HT7 1783-1786) O zaman Tripitaka ustası kendisi de tuğlaları sepete ve çantaya taşıyordu.’

Uyg. *luikuş*, Çin. 弩弓 *nugong*, yay, yaylı tüfek (Aydemir 2013: 304). Çince kelimeyle birlikte Türkçe *ya* ‘yay’ da kullanılmaktadır. → ‘*katıg luikuş ya*’ (HT9 415) Sert yay.’

Uyg. *luşsi*, Çin. 籠子 *long zi*, sepet (Röhrborn 1991: 251). → ‘*ol üdin samtso açarı kentü özi sabdıçta luşsita lugçuin yüdüp taşudı*’ (HT7 1783-1786) O zaman Tripitaka ustası kendisi de tuğlaları sepete ve çantaya taşıyordu.’

Uyg. *meke*, Çin. 墨 *mo*, mürekkep (Röhrborn 1991: 255; Aydemir 2013: 449-450). Mürekkep kelimesi için HT6’da ‘*pir... kara*’ (1794-5) kalem mürekkep’ ifadesi geçer. *pir... kara*’nın Çince karşılığı 翰墨 *han mo*’dur (Ölmez 1994: 235). Dolayısıyla burada yer alan *kara* ‘mürekkep’ için kullanılmıştır. → ‘*könjümüz piirli mekeli sözlegüsüz ol*’ (HT7 1906-1907) Gönümüz kalem ve mürekkep ile açıklanamaz.’

Uyg. *pan*, Çin. 幡 *fan*, bayrak, fors, flama (Röhrborn 1996: 261). → ‘*bulut araki küwüz teg panlar*’ (HT8 1842-1843) Bulutlar arasındaki bayrak gibi flamar.’

Uyg. *sırvın-tı*, Çin. 束帛 *shu bo*, çift ipek (Röhrborn 1991: 232; Mayer 1991: 122). → ‘*toyin kirgüçilerke sırvıntı kemişmişde kên*’ (HT7 1228-1230) Rahiplere çiftyönlü ipek verdikten sonra.’

Uyg. *soa*, Çin. 竈 *zao*, fırın, ocak (Röhrborn 1996: 199). → ‘*sıçgankıya esiç soa üze agtınıp sumer tagka agtınmak alp ermez*’ (HT8 388-391) Sıçan gibi ocak üzerine çıkmak (nasılsa) Sumeru Dağı’na çıkmak (da) zor değildir.’

Uyg. *şiy*, Çin. 軒轅 *xuan xian*, bir tür merdivenli vagon, burada şüpheli olarak bir 'araç' anlamındadır (Röhrborn 1991: 226). → 'kim ol jünkim bedizlig şiyler balık yanlış luu yanlış (HT7 1108-1109) Ki o broker boyamalı araçlar balık gibi ejderha gibi.'

Uyg. *şutsi*, Çin. 水精 *shui jing*, nefes taşı (Röhrborn 1991: 264). → 'şutsi monçukug titmiş idalamış erür siz (HT7 2148-2149) Sphatika boncuğunu göndermişsiniz.'

Uyg. *tawçañ*, Çin. 帳座 *zhang zuo*, gölgelikli koltuk, taht (Röhrborn 1991: 225). Tuğuşeva kelimeyi *taoçang* şeklinde okurken Röhrborn *tawçañ* şeklinde okumuştur. → 'uluğ yaña üze erdini tawçañ yaratıp (HT5 643-644) Büyük fil ile cevher gölgelik yapıp.'

Uyg. *yinçü*, Çin. 真珠 *zhen zhu* (G. 589 2549), inci (Dietz vd. 2015: 316). → 'altun kümüş yinçü monçuk (HT5 1064-1065) Altın, gümüş, inci, boncuk.'

15. Bitki ile İlgili Sözlere

Uyg. *çiyju*, Çin. 杞梓 *qizi*, katalpa ağacı (Aydemir 2013: 434). → 'çiyju sataşu ötüp (HT9 1786) Katalpa ağaçları yoğunlaştı, çoğaldı.'

Uyg. *han*, Çin. 机 *ji*, 机 *ji* karaağaç gibi bir ağaç (G. 838) olarak anlamlandırılrsa da Aydemir 'tetik' anlamını verir (2013: 305). → 'kiçigkiye sıçgan neñ tepretgeli umaz anıñ hanın (HT9 416-418) Küçük sığın asla oynatamaz onun tetiğini.'

Uyg. *hua*, Çin. 花 *hua*, çiçek (G. 5002). → 'teñridem hua çeçekler (HT7 85-86) İlahi çiçekler'.

Uyg. *hua*, Çin. 藿 *huo*, iri taneli bir sebze, yeşillik, baklagil ya da fasulye yaprağı, bir tür nane (G. 5332). Fakat Röhrborn *burhan huası* kelimesinin açıklamasında 葵藿 *kui huo* ayçiçeği açıklamasını yapar (1991: 244). → 'köñülleri burhan huasıña okşatu (HT7 1563-1564) Gönülleri Buddha ayçiçeğine benzedi.'

Uyg. *kaitsi*, Çin. 芥城 *jiecheng*, hardal tohumu, Budist uzunluk ölçüsü (Aydemir 2013: 442). → 'balıkdaki kaitsi evini (HT9 1849-1850) Şehirdeki hardal tohumu.'

Uyg. *kaytsi*, Çin. 槐子 *huai zi*, kuzeyde yaygın olan büyük bir ağaç, akasya ağacı için kullanılır (Mirsultan 2010: 207). → 'kaytsi söğütler (HT10 43) Rüya ağaçları.'

Uyg. *lénhua*, Çin. 蓮華 *lian hua*, Lotus çiçeği. Uygur metinlerinde yaygın bir kullanıma sahiptir. → 'oot içinte lénhua çeçek törümüş teg (HT7 1531-1532) Ateş içinde lotus çiçeği çıkmış gibi.'

Uyg. *süite*, Çin. 織莖 *xian ting*, çimenin ince kuru yaprağı (Aydemir 2013: 305). → 'suitekiya ot neñ üntürgeli umaz (HT9 419-420) Küçük ot asla çıkamaz.'

Uyg. *tsip*, Çin. 榭 *hu*, bir meşe türü (Ölmez Röhrborn 2001: 143). → 'şala söğüt tsip söğütke oğşar arıp (HT3 211-212) Şala ağacı her ne kadar meşe ağacına benzerse de.'

16. Hayvan ile İlgili Sözlere

Uyg. *luu*, Çin. 龙 *long*, ejderha (G. 7479). → 'luu yañalarınñ mañısı tepigi neñ eşgekke oğşaguluk ermez (HT8 746-748) Ejderha ve fillerin tekmesi asla eşeğinkine benzemez.'

Uyg. *tio çigu*, Çin. 條支 *tiao zhi*, devekuşu (Dietz vd. 2015: 345). → ‘*tio çigu yumurtgası tēp* (HT5 1692-1693) Devekuşu diye.’

17. Bilim ile İlgili Sözcükler

Uyg. *inmelun*, Çin. 因明論 *yin ming lun*, şâstra mantığı, Skr. Hetuvidya-şâstra (Ölmez-Röhrborn 2001: 178). → ‘*ol samtso açariniŋ irak yakın edremin ulati inmelun şastr erser* (HT8 1004-1007) O Tripitaka âcârya uzak yakın erdemi ve hetuvidya şâstra ise.’

Uyg. *samşi*, 三史 *san shi*, Tang dönemindeki üç klasik tarihi eser için atanan üç tarihçi (Röhrborn 1996: 252). → ‘*bo beg edgüti ötgürmiş ol kiuke samşi atlıg bitiglerig* (HT8 1624-1626) Bu bey iyice açıklamış o Jiu Jing ve San-shi adlı kitapları.’

Uyg. *şemelun*, Çin. 声明論 *sheng ming lun*, şâstra dilbilgisi (Ölmez-Röhrborn 2001: 178). → ‘*şemelun şastrig* (HT3 821-822) Sheng ming lun şâstrayı.’

Uyg. *taoli*, Çin. 道理 *daoli*, 条理 *tiaoli*, temel ilke, gerekçe, iddia ve mantık (Dietz vs. 2015: 301-302). → ‘*taolisızın yörüksizin sıgılı buzgalı kılınсар* (HT5 722-723) Mantıksızlığı ve tefsirsizliği kırıp bozsa.’

18. Resim ve Renk ile İlgili Sözcükler

Uyg. *çuja*, Çin. 朱 *zhu*, zincifre (Ölmez-Röhrborn 2001: 161-162). → ‘*çuja türtmiş* (HT3 538) zincifre sürülmüş.’

Uyg. *huatu*, Çin. 画图 *hua tu*, çizim, resim, resim çizmek (Röhrborn 1996: 194-195). → ‘*bir törtkil huatu yanlıg bediz yanın kılı tegindim* (HT8 231-232) Bir dörtgen çizim gibi resim yaptım.’

Uyg. *in*, Çin. 像 *xiang*, resim, figür (Dietz vd. 2015: 264) → ‘*in êtdi* (HT5 76) Resim yaptı.’

Uyg. *so*, Çin. 鎖 *suo*, desen, süs (Röhrborn 1991: 203-204). → ‘*yaşıl solaglıg bitigdeki* (HT7 441-442) Yeşil desenli kitaptaki.’

Uyg. *soo*, Çin. 像 *xiang*, resim, portre, figür (Röhrborn 1991: 237). → ‘*soo iki yüz* (HT7 1362-1363) resim iki yüz.’

19. Müzik ve Ses ile İlgili Sözcükler

Uyg. *çimkuy*, Çin. 笙歌 *sheng ge*, flüt, kamış çubuktan yapılmış müzik aleti (Röhrborn 1991: 198). → ‘*çimkuylug yır erü erü iradı* (HT7 346-347) Flüt eşliğindeki şarkılar yavaş yavaş uzaklaştı.’

Uyg. *çünj*, Çin. 鐘 *zhong*, çan (Röhrborn 1991: 227). → ‘*çünj silktiler* (HT7 1147) Çan çaldılar.’, ‘*çuñlar salınıp* (HT9 267) Çanlar salınıp.’

Uyg. *küh*, Çin. 曲 *qu*, şarkı, oyun (Aydemir 2913: 291). → ‘*ır bödig kühi ol tēp* (HT5 451-452) ilahi şarkı ve oyundur diye’, ‘*küh* (HT9 268) şarkı.’

Uyg. *küşü*, Çin. 去声 *qu sheng*, düşük ses (Röhrborn 1996: 225). → ‘*yanlık bolmış ol ujik ünleri pişi küşi tēgme iki ünlerde* (HT8 1125-1127) Hata yaptığı o hece sesleri yüksek ve düşük denilen iki seslerde.’

Uyg. *labay*, Çin. 螺貝 *luo bei*, dini her yere duyuran salyangoz kapuğu (Röhrborn 1991: 207). Eski Uygur metinlerinde oldukça yaygın olarak kullanılır. → ‘*kaltı labay*

ütinte tört taloy ügüz kadıgın bütürü körü umayuk teg (HT7 532-534) Eğer salyangoz kabuğu sesinde dört deniz kıyısını tamamıyla göremiyormuş gibi.'

Uyg. *nay*, 呂lü, kemik, tüp, boru şeklinde müzik aleti, bir çeşit kılıç (Röhrborn 1996: 191). → 'tişi erkek nayların kısılurın uzayurın (HT8 116-118) Dişi ve erkek flütlerin dar ve genişliğini.'

Uyg. *pişi*, Çin. 平声bing sheng, yüksek ses tonu (Röhrborn 1996: 225). → 'yañlok bolmuş ol ujik ünleri pişi küşi tégme iki ünlerde (HT8 1125-1127) Hata yaptığı o hece sesleri yüksek ve düşük denilen iki seslerde.'

Uyg. *tsuitsi*, Çin. 嘴子zui zi, flüt, boru şeklinde müzik aleti (Röhrborn 1991: 207). → 'tsuitsi ütinte yeti grahlar bölökin tükel körgeli bolmayuk teg (HT7 535-537) Flüt sesiyle yedi gezegen bölümünü tamamıyla görememiş gibi.'

20. Dans ile İlgili Sözcükler

Uyg. *paçin*, Çin. 破阵po zhen, düşmanı yenme sanatı, dans (Röhrborn 1991: 230). Bu dans Tang imparatoru Taizong'un zaferini yücelten 120 dansçı ile gerçekleştirilen ünlü savaş dansı (Mayer 1991: 120). 'paçinlig bütigin bütitip (HT7 1185-1186) Po-zhen dans listesini tamamlayıp.'

21. Yiyecek, İçecek ile İlgili Sözcükler

Uyg. *çai*, Çin. 齋zhai, keşişler için etsiz yemek (Röhrborn 1996: 239). → 'bêş miñ toyınka çai kılıp (HT8 1431-1432) Beş bin öğretmene yemek yapıp', 'iki miñ toyınka çai kılıp (HT9 606-607) İki bin öğretmene yemek yapıp.'

22. Edatlar

Uyg. *yañ*, Çin. 樣yang, örnek, çeşit, stil, tür (Aydemir 2013: 469). → 'boşgutçılarka bilgülik yañ kip yalñuklarda (HT7 2135-2136) Öğretilere bilecek gibi insanlarda.'

23. Diğer Çince Sözcükler

Uyg. *lev*, Çin. 擲lu, iyilik, hediye, şans; maaş, gelir (Röhrborn 1996: 245). → 'zim luu künke yarok levlig (HT8 1530) Ren ve ejderha gününe parlak şanslı.'

Uyg. *pun*, Çin. 本ben, kök, temel (Röhrborn 1996: 265). → 'ulug taloy ügüzte bintadu sögüt pun yer ugrınta küçlenür (HT8 1959-1961) Büyük denizde, ağaçlar anakarada olduğu gibi sallanır.'

Uyg. *şı*, Çin. 蒸zheng, buharlaşmak (Aydemir 2013: 306). → 'yagmurlayu ölitü bulutlayu şılayu (HT9 425-426) Yağmur yağıyor, islatıyor, bulutlanıyor, buharlanıyor.'

Sonuç

10. yüzyılda Şinjo Şeli Tutuñ tarafından Çince'den Uygurcaya çevrilen Xuanzang Biyografisi, sadece geniş dil malzemelerini değil aynı zamanda dönemin tarihini, kültürünü ve coğrafyasını da gözler önüne serer. Eser, dil yönünden incelendiğinde görülecektir ki pek çok yabancı kelimeyi içinde barındırır. Bunun nedeni eserin ilk olarak Çince'den çevrilmesi olarak görülse de aslında bu durumun sadece Çinceyle

ilgili olmadığı sınıflandırmadan anlaşılmaktadır. Çünkü burada yer alan kelimeler sınıflandırıldığında görülmektedir ki kullanılan Çince kelimelerin büyük çoğunluğu yer adları, kişi adları, kurum kuruluş adları, unvan adları, manastır adları gibi özel adlardır. Eserde özel ad durumundaki bazı Çince kelimeler Uygurcaya çevrilse de bu durum birkaç örnekle sınırlıdır. Bunun dışında daha pek çok kavram Türkçeye çevrilmeden doğrudan Çince olarak alıntılanmıştır. Örneğin Türkçe karşılığı *ev* ‘ev’ belki ‘çadır’ olan Uyg. *çığ*, Çin. 宅 *zhai* ‘ev’ kelimesi muhtemelen Türklerdeki *ev* kelimesinden farklı bir kullanıma sahipti. Yine Uyg. *soa*, Çin. 竈 *zao* ‘fırın, ocak’ sözü, Türkçede var olan *oçak/oçuk* ‘ocak’ sözünden farklı bir kavramı karşılıyor olmalıdır. Çince den çevrilen bazı unvan adları, meslekler, akademik yapı, idari birim adları muhtemelen Türkçede bulunmayan sözlere. Dolayısıyla burada yer alan kelimelerin Çince olmasının nedeni Çince kelimelere duyulan ilgiden ziyade mecburiyetten kaynaklanmış olmalıdır. Bununla birlikte Xuanzang Biyografisi’nde geçen pek çok kavram Çin kültürüyle ve diliyle oluşturulduğu için doğal olarak orada kullanılan kavram adları muhtemelen Türk coğrafyasında yer almayan kavramları karşılamaktadır. Mütercim bazı kelimeleri çevirirken bazılarının karşılığını bulamadığı için bunu doğrudan Çince olarak alıntılanmıştır, diyebiliriz.

Kaynakça

- AYDEMİR, Hakan (2010). “Neue Erkenntnisse über die chinesische Vorlage der alttürkischen Xuanzang-Biographie”. *Journal of Oriental and African Studies* 19: 33-43.
- AYDEMİR, Hakan (2013). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie IX*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert, Otto Harrassowitz. (HT9)
- DIETZ, Siglinde, Mehmet ÖLMEZ, Klaus RÖHRBORN (2015). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie V*, Nach der Handschrift von Paris und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Harrassowitz Verlag. (HT5)
- FRANKENHAUSER, Uwe (1995). *Cien-Biographie VIII, Übersetzt und kommentiert*, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden.
- Encyclopedia of India-China Cultural Contacts I-II*, The Public Diplomacy Division Ministry of Affairs, India. (Ind.-Chi.)
- GABAIN, Annemaria von (1935). *Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsang, I. Bruchstücke des 5. Kapitels*, Berlin, (Aus: SPAW. Phil. –hist. Kl. 1935, 7: 151-180.
- GILES, Herbert A. (1912). *A Chinese-English Dictionary*, Second Edition, Revised & Enlarged, Shanghai, China and London.
- HUCKER, Charles O. (1984). *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, Taiwan Edition, Southern Materials Center, Inc. Taipei.
- IRONS, Edward A. (2007). *Encyclopedia of Buddhism*, Encyclopedia of World Religions, Facts On File, United States of America.
- MAYER, Alexander Leonhard (1991). *Cien-Biographie VII, Übersetzt und kommentiert*, Otto Harrassowitz-Wiesbaden.
- MAYER, Alexander Leonhard (2001). *Cien-Biographie VI, Übersetzt und kommentiert*, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden.
- MİRSULTAN, Aysima (2010). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie X*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain ediert, übersetzt und kommentiert, Wiesbaden. (HT10)

- ÖLMEZ, Mehmet (1994). *Hsüen-Tsang'in Eski Uygurca Yaşamöyküsü IV. Bölüm*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, Ankara. **(HT6)**
- ÖLMEZ, Mehmet (1995). "Uygurca Xuanzang-Biyografisindeki Çince Alıntılar", *Türk Dilleri Araştırmaları 4*: 109-143.
- ÖLMEZ, Mehmet, Klaus RÖHRBORN (2001). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie III*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden. **(HT3)**
- ÖLMEZ, Mehmet (2002). "Die alttürkische Xuanzang-Biographie II", *Stitter aus der Gegend von Turfan, Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines 60. Geburtstags*. Hrgg. Von M. Ölmez / S.C. Raschmann, İstanbul-Berlin: 199-242. **(HT2)**
- ÖLMEZ, Mehmet (2012). "Eski Uygurca Xuanzang Biyografisinin II. Bölümündeki Çince Alıntılar", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 22, 1: 99-108.
- RÖHRBORN, Klaus (1991). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII*, Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Otto Harrassowitz-Wiesbaden. **(HT7)**
- RÖHRBORN, Klaus (1996). *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VIII*, Nach der Handschrift von Paris, Peking und St. Petersburg sowie nach dem Transkript von Annemarie v. Gabain, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden. **(HT8)**
- SEN, Tanzen (2006). "The Travel Records of Chinese Pilgrims Faxian, Xuanzang, and Yijing", *Education About Asia*, Volume 11, Nu: 3: 24-33.
- SHŌGAÏTO, Masahiro (1986). *Roshia shozō uigurugo bunken no kenkyū –Uiguru monji hyōki kanbun to uigurugo butten tekisuto-*. Uighur Manuscripts in St. Petersburg. Chinese Text in Uighur Script and Buddhist Uighur Texts, Kyōto.
- TOKYÜREK, Hacer (2018). Altun Yaruk Sudur, IV. Tegzinç (Karşılaştırmalı Metin Yayını), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TUGUŞEVA, Lilija Jusufzanovna (1991). *Ujgurskaja versija biografii sjuan'-czana*, Moskva. **(HT5)**